

AUTEURS

Marjan de Gruijter
Jolanda Asmoredjo
Hannah de Lange
Inge Razenberg

Kennisplatform
Integratie &
Samenleving

april 2020

KANSEN EN KNELPUNTEN

STATUSHOUDERS VIA EEN SCHAKELTRAJECT NAAR EEN BEROEPSOPLEIDING?

Inhoud

Conclusies en aanbevelingen	3
1 Inleiding	6
1.1 Onderzoek	7
2 Gemeentelijke context	8
2.1 Inleiding	8
2.2 Routes naar werk	8
2.3 Mogelijkheden in gemeenten om schakeltraject te volgen	10
2.4 Kansen en bedreigingen	10
2.5 Wat is er nodig?	12
2.6 Samenvatting	13
3 Schakeltrajecten nader bekeken	14
3.1 De schakeltrajecten	14
3.2 Organisatie schakeltrajecten	16
3.3 Duur en inhoud van de schakeltrajecten	17
3.4 Begeleiding van de deelnemers	18
3.5 Sociaal contact en steun in de schakeltrajecten	19
3.6 Doorstroom na het schakeltraject	21
3.7 Toekomst: Verwachtingen en uitdagingen	24
3.8 Samenvatting	25
4 (Oud) deelnemers aan schakeltrajecten aan het woord	28
4.1 Introductie	28
4.2 Inhoud van de schakeltrajecten	28
4.3 (Sociale) steun	31
4.4 Doorstroom	33
4.5 Samenvatting	33
Literatuur	35
Bijlage: Achtergrondinformatie geïnterviewde schakeltrajecten	36

Conclusies en aanbevelingen

Onderzoek naar de integratie van vluchtelingen die eerder naar Nederland zijn gekomen, laat zien dat een Nederlands diploma de kansen op de arbeidsmarkt verhoogt en vluchtelingen de beste kansen op passend werk biedt. In de nieuwe Wet inburgering, die in 2021 zal ingaan, wordt een zogenaamde 'onderwijsroute' ingericht, die hen ondersteunt bij het zo snel mogelijk behalen van een Nederlands diploma. Onderdeel van deze onderwijsroute wordt een schakelvoorziening, waarin Nederlandse taal wordt aangeboden en waarin ook aandacht is voor onder andere studievoordigheden.

Deze – op het regulier onderwijs voorbereidende trajecten, ook wel schakeltrajecten genoemd – bestaan ook nu al. Het gaat om trajecten die plaatsvinden vóór deelname aan een vervolgopleiding. In deze trajecten leren deelnemers de Nederlandse taal, werken aan deficiënties en ontwikkelen studievoordigheden die passen bij de Nederlandse onderwijscultuur. Een schakeltraject bereidt statushouders voor op een vervolgopleiding in Nederland en zorgt voor een goede aansluiting op de toelatingseisen van de gekozen opleiding. Op dit moment zijn er een kleine 40 schakeltrajecten in Nederland, die deelnemers voorbereiden op het mbo, hbo of wo. Hoewel getalsmatig inzicht ontbreekt, gaat het naar schatting op dit moment om kleine aantallen statushouders die een schakeltraject volgen.

Bij de ambitie om meer statushouders in staat te stellen een Nederlands diploma te halen, spelen schakeltrajecten een belangrijke rol. In dit onderzoek brengen we kansen en knelpunten bij de instroom, de uitvoering en de doorstroom van schakeltrajecten in kaart. Hiermee willen we bijdragen aan een betere instroom van statushouders in Nederlandse (beroeps)opleidingen en een betere samenwerking tussen onderwijsinstellingen en gemeenten. De vraag die in dit onderzoek van Kennisplatform Integratie & Samenleving centraal staat is wat er voor nodig is om te zorgen dat (meer) statushouders via schakeltrajecten doorstromen naar reguliere (beroeps)opleidingen en aldus de beste kansen hebben op passend werk in Nederland.

In het onderzoek hebben we vijf schakeltrajecten onder de loep genomen. We interviewden de projectleider of coördinator. Daarnaast spraken we 12 (oud)deelnemers aan de vijf schakeltrajecten over hun ervaringen in het schakeltraject en hun wensen en ambities ten aanzien van het volgen van een opleiding. Om inzicht te krijgen in het gemeentelijke perspectief, maakten we gebruik van de informatie die we hebben verzameld in het kader van de KIS monitor *Arbeidstoeleiding statushouders in gemeenten*¹ en deden we enkele aanvullende interviews in gemeenten.

POSITIONERING SCHAKELTRAJECTEN

Als via de onderwijsroute meer statushouders een Nederlandse beroepsopleiding (willen) gaan volgen, dan zullen er meer schakeltrajecten en meer plaatsen nodig zijn. Wat ons opviel is dat gemeenten over het algemeen nog weinig specifieke ideeën hebben over de invulling van een bredere schakelvoorziening, zoals voorzien in de nieuwe Wet inburgering. Weliswaar is het in 87% van de gemeenten voor statushouders mogelijk om een schakeltraject te volgen, maar dit gebeurt in de praktijk op kleine schaal. In veel gevallen is de gemeente betrokken geweest bij het opzetten van een schakeltraject, meestal als samenwerkingspartner van de onderwijsinstelling, maar soms ook als initiatiefnemer. Zowel de onderwijsinstellingen als de gemeenten hebben de ervaring dat het daarbij een grote uitdaging was om – onder andere door het ontbreken van geoormerkte middelen – het traject van de grond te krijgen. Door het creatief bijeenbrengen van middelen, van de onderwijsinstelling, de gemeente en een deel van de DUO-lening van de inburgeringsplichtige deelnemers, lukte het om een schakelvoorziening op te zetten. Voldoende deelnemers is daarbij een voorwaarde om rendabel te zijn. Gemeenten en onderwijsinstellingen hebben veel vragen

1 Grujter, M. de, Razenberg, I., & Tinnemans, K. (2019). Monitor gemeentelijk beleid arbeidstoeleiding vluchtelingen 2019. Succes en stagnatie bij arbeidstoeleiding van statushouders. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

over de nadere uitwerking van de nieuwe Wet inburgering op dit punt: hoe zorg je voor een meer gestroomlijnde structurele samenwerking bij het opzetten van schakeltrajecten, en hoe waarborg je de kwaliteit en de continuïteit, ook als bijvoorbeeld het aantal deelnemers fluctueert?

OPBRENGSTEN VAN SCHAKELTRAJECTEN

Via de interviews met de projectleiders of coördinatoren van de schakeltrajecten en de (oud) deelnemers hebben we zicht gekregen op kansen en belemmeringen bij de doorstroom vanuit een schakeltraject naar een vervolgopleiding. Wat er uit springt is dat het schakeltraject voor deelnemers onmisbaar is voor het instromen in een vervolgopleiding. De (oud)deelnemers zijn unaniem over de motivatie om voor een schakeltraject te kiezen: de taal onder de knie krijgen! Eenmaal in het schakeltraject constateren de deelnemers dat hun Nederlands met sprongen vooruit gaat. Een aantal vertelt dat dit niet het geval was bij de inburgeringscursus die ze daarvoor volgden. Dit komt omdat de deelnemers aan schakeltrajecten meer uren per week Nederlandse les krijgen, maar ook omdat er veel gelegenheid is tot het stellen van vragen en daadwerkelijk oefenen met de taal. Diverse deelnemers vinden het een voordeel dat ze in de klas zitten met anderen die ook Nederlands aan het leren zijn, omdat ze zich niet hoeven te generen voor foutjes. Wel is het belangrijk – zo vinden (oud) deelnemers en coördinatoren, dat de niveauverschillen in de klas niet te groot zijn. In dat geval voelen degenen die al wat verder zijn zich belemmerd, en degenen die nog meer moeten leren, zich minder vrij om hiervoor in de les ruimte te nemen of te vragen. Met andere woorden: het schakeltraject moet op maat zijn en aansluiten bij de leerbehoefte van de deelnemers. (Oud) deelnemers zijn hier goeddeels tevreden over, ook omdat hun docenten in staat zijn in te spelen op verschillen in de klas en hiervoor extra opdrachten of juist extra uitleg geven.

De (oud) deelnemers, maar vooral ook de projectleiders en coördinatoren van de schakeltrajecten benadrukken dat in het schakeltraject niet alleen de taal wordt geleerd, maar ook veel aandacht is voor studievaardigheden, computervaardigheden en efficiënties in vakgebieden zoals wiskunde of Engels. Minder tastbaar, maar even belangrijk, is dat in het schakeljaar deelnemers ervaring opdoen met wat in het Nederlandse onderwijs en daarbuiten van hen wordt verwacht. Men leert in de praktijk over zaken als omgangsvormen – een stevige handdruk, je mening geven- en reflecteren op het eigen handelen als onderdeel van het leren. Dit zijn 'skills', zo benadrukken de projectleiders en coördinatoren, die broodnodig zijn voor een succesvolle gang door het vervolgonderwijs.

UNIEKE BEGELEIDING

De term schakelvoorziening suggereert terecht dat er een overbrugging, of schakel wordt gevormd tussen de nieuwkomende statushouder en de vervolgopleiding. Uit onze gesprekken met (oud) deelnemers komt naar voren dat in de praktijk het schakeltraject nog belangrijker is dan dat. Wat (oud) deelnemers met name waarderen is dat docenten van het schakeltraject een luisterend oor, ondersteuning en begeleiding bieden bij alle kwesties die hen als nieuwkomer in Nederland bezighouden. Naar hun zeggen is dit nodig om diverse redenen. Ten eerste hebben ze niet altijd familie of een sociaal netwerk in Nederland en als die er wel zijn bestaan ze vaak uit mensen die ook nog niet zo goed 'thuis' zijn. Daarnaast hebben (oud) deelnemers al ervaren dat de Nederlandse samenleving, met alle formele en informele regels, ingewikkeld is, en dat er verschillende 'loketten' zijn waar je hulp kunt vragen. Dat ze in het schakeltraject niet hoeven te 'shoppen' bij verschillende instanties om informatie of ondersteuning te krijgen, is een grote opluchting die hen in staat stelt om meer te focussen op de inburgering en de opleiding.

Projectleiders en coördinatoren bevestigen dat deze intensieve en integrale wijze van begeleiding en steun hard nodig is. Er is immers sprake van een grote overgang als men in Nederland (opnieuw) student wordt. En als statushouders gaan deelnemen aan een schakeltraject, zijn er vaak administratieve zaken die aandacht behoeven, zoals rondom de DUO lening, maar ook rondom huisvesting, verzekeringen en geldzaken. Daarnaast is bekend dat juist als de turbulente tijd van de asielprocedure en het vestigen in de gemeente voorbij is, andere vraagstukken naar boven komen, die te maken hebben met (mentale) gezondheid en welbevinden. Juist op dit vlak bieden docenten en coördinatoren veel steun. Doorgaans doen docenten en coördinatoren deze rol er gewoon 'bij'. Zij ontleen hieraan veel voldoening, omdat zij zien dat hun hulp en ondersteuning wordt gewaardeerd en tot gevolg heeft dat deelnemers zich (meer) op hun opleiding kunnen toelagen. Maar soms is sprake van overbelasting. Ook het gevaar dat deelnemers hiervan te afhankelijk worden, ligt op de loer. De overgang naar een vervolgopleiding, waar de exclusieve aandacht voor en kennis over de achtergrond en levenssituatie van de deelnemers ontbreekt, is dan ook erg groot. (Oud) deelnemers en projectleiders en coördinatoren constateren dat het ontbreken van deze intensieve begeleiding in de vervolgopleiding een risico is. Als deelnemers in de nieuwe context - een reguliere Nederlandse opleiding, aan een (grote) onderwijsinstelling – vragen hebben, of tegen problemen aanlopen, dan ontbreekt de vanzelfsprekende en laagdrempelige steun. Het is belangrijk dat deelnemers ook in hun vervolgopleiding weten waar zij terecht kunnen.

Aanbevelingen

Samenwerking gemeente en onderwijsinstellingen

- Er is een structurele samenwerking nodig tussen de gemeenten, die verantwoordelijk worden voor de inburgering en onderwijsinstellingen, waarin zaken als visie, taakverdeling (bijvoorbeeld rond de werving en toeleiding), financiering en begeleiding duidelijk zijn vastgelegd.
- Vaste contactpersonen van zowel de zijde van de gemeente als die van onderwijsinstellingen vergemakkelijken de communicatie en zorgen ervoor dat signalen van knelpunten sneller kunnen worden geadresseerd.
- Omdat het per gemeente om betrekkelijk kleine aantallen gaat, die bovendien willen instromen in diverse niveaus van onderwijs moeten gemeenten meer dan nu het geval is *regionaal* samenwerken bij het realiseren van een gedifferentieerd regionaal aanbod aan schakelvoorzieningen.
- Gemeenten kunnen actiever werven als het gaat om instroom in onderwijs en eventuele obstakels, zoals hoge reiskosten, wegnemen. Dit zou er voor moeten zorgen dat er (per regio) voldoende 'vraag' is naar plaatsen in een schakelvoorziening, zodat deze ook daadwerkelijk gerealiseerd/gefinancierd kunnen worden, én dat deze aantrekkelijk zijn voor statushouders met diverse startniveaus en onderwijsambities.

Delen en borgen van expertise over statushouders en onderwijs

- Op dit moment zijn het de docenten, of andere direct bij het onderwijs betrokkenen, die door ervaring veel expertise en *know how* hebben opgedaan over de wijze waarop statushouders succesvol kunnen worden ondersteund bij instroom in een vervolgopleiding, zowel in werkvormen als d.m.v. begeleiding. Deze ondersteuning speelt volgens (oud) deelnemers een belangrijke rol in het succes van schakeltrajecten. Het is belangrijk deze expertise te verbreden naar de (rest van de) onderwijsinstelling, waarin statushouders na het schakeljaar instromen, zodat zij ook daadwerkelijk adequaat begeleid kunnen worden. Dit kan bijvoorbeeld door het organiseren van intervisie, of het aanbieden van een training cultuursensitief werken.
- De expertise van docenten, of andere direct bij het onderwijs betrokkenen zou ook moeten worden verbreed in de richting van de gemeenten. Deze expertise is belangrijk voor de beoordeling van aanbod bij het inkopen van schakeltrajecten in de toekomst. Kennis over 'wat werkt' bij instroom in vervolgopleidingen is ook voor klantmanagers belangrijk in het kader van zowel de brede intake, het opstellen van het persoonlijk plan voor inburgering en participatie (PIP) en in de begeleiding van deze statushouders.

Aansluiting schakeltrajecten op vervolgopleidingen

- De inhoud van de bestaande schakeltrajecten lijkt goed aan te sluiten bij zowel de wensen als de behoeften van de statushouders die een vervolgopleiding willen volgen. Er valt nog winst te behalen bij de aansluiting van de schakeltrajecten op de vervolgopleidingen. Dit kan door statushouders tijdens het schakeltraject alvast een of enkele dagen te laten meelopen op de vervolgopleiding en door afspraken over (continuïteit) in hun begeleiding in de vervolgopleiding.
- Ook kan tijdens het schakeltraject al meer worden geïnvesteerd in werkvormen of lessen waarin de deelnemers in aanraking komen met andere studenten en vice versa, zodat de overgang naar een vervolgopleiding in dat opzicht kleiner wordt.
- In schakeltrajecten kan daarnaast nog meer en vaker worden samengewerkt met formele of informele organisaties uit de buurt, bijvoorbeeld (sport)verenigingen, zodat de sociale contacten en het netwerk van deelnemers wordt vergroot. Dit kan ertoe bijdragen dat ze minder exclusief afhankelijk zijn van de opleiding als bron van hulp en steun.

Begeleiding van statushouders in schakeltrajecten en vervolgopleidingen

- De huidige brede begeleiding in de schakeltrajecten – naast gericht op schoolzaken, ook sociaal-emotioneel en praktisch – zorgt ervoor de deelnemers zich kunnen toeleggen op het leren. De kans op succesvolle instroom in een vervolgopleiding wordt hiermee vergroot. Het is belangrijk dat de brede begeleiding blijft. De begeleidingstaken – die goeddeels bij de docenten liggen – dienen wel geëxpliciteerd te worden, zodat hiervoor tijd en ruimte kan worden gereserveerd en overbelasting kan worden voorkómen.
- Er dient sprake te zijn van een 'warme overdracht' van de begeleiding van de deelnemer vanuit het schakeltraject naar een reguliere vervolgopleiding. Dit kan een voor de student vaste contactpersoon bij de opleiding zijn, bijvoorbeeld een mentor. Daarnaast is het belangrijk dat voor de student duidelijk is bij wie in de gemeente hij of zij terecht kan met vragen die niet aan de opleiding zijn gerelateerd.
- Er is een grote diversiteit bij deelnemers aan schakeltrajecten. Begeleiding moet op maat worden aangeboden. Een speciale aandachtsgroep wordt gevormd door (alleenstaande) ouders met kind(eren). Voor hen is soms additionele ondersteuning nodig, bijvoorbeeld rondom de opvang van kinderen, of omdat zij niet kunnen rondkomen van studiefinanciering.

Onderzoek naar de integratie van vluchtelingen die eerder naar Nederland zijn gekomen, laat zien dat een Nederlands diploma de kansen op de arbeidsmarkt verhoogt en vluchtelingen de beste kansen op passend werk biedt². Er is dus alle reden om meer statushouders de mogelijkheid te bieden om een opleiding te volgen. In de brief "Hoofdlijnen veranderopgave inburgering" die de minister van SZW op 2 juli 2018 naar de kamer stuurde, wordt onderkend dat de onderwijspotentie van inburgeraars beter moet worden benut omdat dat hard nodig is voor een duurzaam perspectief op de arbeidsmarkt. Ongeveer 30% van de inburgeringsplichtigen is onder de 30 jaar en heeft een heel werkzaam leven voor zich. Om ervoor te zorgen dat zij hun capaciteit ten volle benutten, wordt een zogenaamde 'onderwijsroute' ingericht, die hen ondersteunt bij het zo snel mogelijk behalen van een Nederlands diploma. De ministeries van SZW en OCW werken op dit moment uit hoe jonge statushouders met de juiste taalvoorziening het beste op het juiste niveau kunnen instromen in het onderwijs. Gedacht wordt aan een schakelvoorziening, waarin Nederlandse taal wordt aangeboden en waarin ook aandacht is voor onder andere studievaardigheden.

Deze – op het regulier onderwijs voorbereidende trajecten, ook wel schakeljaren genoemd - bestaan ook nu al. Het gaat om trajecten die plaatsvinden vóór deelname aan een vervolgopleiding. In deze trajecten leren deelnemers de Nederlandse taal, werken aan deficiënties en ontwikkelen studievaardigheden die passen bij de Nederlandse onderwijscultuur. Een schakeltraject bereidt statushouders voor op een opleiding in Nederland en zorgt voor een goede aansluiting op de toelatingseisen van de gekozen opleiding³.

Een recente inventarisatie van Regioplan in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid laat zien dat er

in Nederland 37 schakeltrajecten zijn⁴. Onderstaande informatie is afkomstig uit deze inventarisatie.

De meerderheid van de trajecten bevindt zich in de Randstad, maar er is een redelijke spreiding over alle provincies van Nederland (minus Zeeland). De schakeltrajecten leiden deelnemers toe naar het mbo (18), mbo of het hbo(4), het hbo (10), het hbo en het wo(4) en het wo (1). Deelnemers van trajecten die toeleiden naar mbo-niveau zijn voornamelijk afkomstig uit Eritrea en Syrië. Volgens de respondenten zijn de deelnemers over het algemeen niet tot laag opgeleid. Ondanks een redelijk aantal vrouwelijke deelnemers, is de meerderheid man. Het betreft vooral jonge deelnemers (18-23 jaar). In de trajecten die toeleiden naar het hoger onderwijs is een minder gemengd beeld te zien wat betreft achtergrond, de meeste deelnemers komen uit Syrië. Zij zijn over het algemeen hoogopgeleid in het land van herkomst. In vergelijking met de mbo-trajecten hebben trajecten die toeleiden naar het hoger onderwijs de laatste jaren meer vrouwelijke deelnemers. Omdat schakeltrajecten plaatsvinden voorafgaand aan (en niet tijdens) het reguliere onderwijs, kunnen instellingen niet putten uit de onderwijsmiddelen. Voor de financiering zijn onderwijsinstellingen daarmee afhankelijk van verschillende partijen. Schakeltrajecten worden gefinancierd uit de DUO-middelen van de statushouder, de gemeente en onderwijsinstellingen. Het UAF draagt bij aan diverse schakeltrajecten.

De meeste deelnemers van de schakeltrajecten stromen door naar regulier onderwijs. Bij alle trajecten stroomt een deel van de deelnemers na het traject uit naar de arbeidsmarkt, vaak vanuit de noodzaak een gezin te moeten onderhouden. Daarnaast hebben alle trajecten te maken met uitval van deelnemers. Dit heeft meestal te maken met persoonlijke problemen van de doelgroep of het niet kunnen behalen van het gevraagde niveau⁵.

2 Bakker, L. (2016). Seeking Sanctuary in the Netherlands. Opportunities and obstacles to refugee integration. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

3 Teunissen, B. (2016). Vluchtelingen in het hoger onderwijs. In opdracht van Inspectie van het Onderwijs. Utrecht: UAF.

4 Regioplan, 2019. Factsheet Toeleiding statushouders naar onderwijs. Amsterdam: Regioplan.

5 Regioplan, 2019 ibid.

Schakeljaren maken het voor statushouders mogelijk om in reguliere (beroeps)opleidingen in te stromen, maar er zijn ook knelpunten. Zo is het op dit moment sterk afhankelijk van de gemeente waarin de statushouder woont of toestemming wordt gegeven voor deelname aan een schakeljaar. Ook worden niet overal in het land schakeljaren aangeboden, waardoor de (fysieke) toegankelijkheid een belemmering is. Sommige schakeljaren stellen daarnaast (hoge) instroomeisen, bijvoorbeeld ten aanzien van de Nederlandse taal, terwijl dat nu juist is waar de statushouder ondersteuning bij zoekt. En soms lukt het statushouders niet om het gewenste eindniveau van het schakeljaar te behalen, zodat instroom in regulier onderwijs stopt. Tot slot ontbreekt een enkelvoudige probleemeigenaar en zijn mogelijkheden voor financiering beperkt en versnipperd⁶.

Gemeenten - die verantwoordelijk zijn voor de begeleiding van bijstandsgerechtigde statushouders naar werk - zijn een belanghebbende partij in deze. Immers, een in Nederland gevolgde opleiding draagt bij aan de arbeidsperspectieven van statushouders en vergroot de kans dat iemand duurzaam uit de uitkering stroomt. Gemeenten geven zelf aan dat zij de route via onderwijs als kansrijk achten voor (een deel van de) statushouders. In de praktijk lukt het gemeenten echter niet om de gewenste instroom in het onderwijs te realiseren en is er een zekere handelingsverlegenheid hoe met dit vraagstuk om te gaan. De instroom in onderwijs kan niet alleen in gemeenten opgelost worden, maar andersom lukt het onderwijsinstellingen niet om zonder gemeenten (die toestemming en financiële steun moeten bieden) statushouders te werven en te bedienen.

1.1 Onderzoek

Met dit onderzoek willen we bijdragen aan een betere instroom van statushouders in Nederlandse (beroeps)opleidingen en een betere samenwerking tussen onderwijsinstellingen en gemeenten. De vraag die in dit onderzoek van Kennisplatform Integratie & Samenleving centraal staat is wat er voor nodig is om te zorgen dat (meer) statushouders via schakeltrajecten doorstromen naar reguliere (beroeps)opleidingen en aldus de beste kansen hebben op passend werk in Nederland.

In het onderzoek hebben we vijf schakeltrajecten onder de loep genomen. We hebben bij de selectie van de schakeltrajecten rekening gehouden met een spreiding naar (geografische) ligging

en onderwijsniveau. We interviewden de coördinator of projectleider van het schakeltraject en raadpleegden beschikbare documentatie. Het gaat om drie schakeltrajecten gelieerd aan het middelbaar beroepsonderwijs, een aan het hoger beroepsonderwijs, en een gelieerd aan het wetenschappelijk onderwijs.

Daarnaast interviewden we 12 (oud)deelnemers aan de vijf schakeltrajecten over hun ervaringen in het schakeltraject en hun wensen en ambities ten aanzien van het volgen van een opleiding. Bij de werving hebben wij in samenwerking met de coördinatoren gestreefd naar een diverse groep respondenten.

Om inzicht te krijgen in het gemeentelijke perspectief, maakten we gebruik van de informatie die we hebben verzameld in het kader van de KIS monitor *Arbeidstoeileiding statushouders in gemeenten*⁷ en deden we aanvullende interviews bij gemeenten.

LEESWIJZER

In hoofdstuk staan we stil bij het gemeentelijke perspectief op schakeltrajecten voor statushouders. Hoofdstuk 3 gaat over de organisatie en inhoud van de schakeltrajecten en over succesfactoren en knelpunten bij doorstroom naar vervolgoopleidingen. In hoofdstuk 4 komen (oud)deelnemers aan schakeltrajecten aan het woord. In bijlage 1 is achtergrondinformatie over de schakeltrajecten opgenomen

⁶ Hal. L. van, & Razenberg, I. (2018). *Meer jongvolwassen statushouders naar school: een kwestie van samenwerken?* Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

⁷ Gruijter, M. de, Razenberg, I., & Tinnemans, K. (2019). *Monitor gemeentelijk beleid arbeidstoeileiding vluchtelingen 2019*. Succes en stagnatie bij arbeidstoeileiding van statushouders. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

2

Gemeentelijke context

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan we stil bij de rol van gemeenten bij de (instroom van statushouders in) schakeltrajecten. We maken in dit hoofdstuk gebruik van informatie die we hebben verzameld in het kader van de KIS monitor *Arbeidstoeleiding statushouders in gemeenten*⁸. Dit is een enquête onder alle gemeenten over hun inspanningen en resultaten op het terrein van arbeidstoeleiding van statushouders. De monitor bevat onder andere vragen over de deelname van statushouders aan onderwijs en de mogelijkheden bij gemeenten om een schakeltraject te volgen. Daarnaast deden we een aantal aanvullende interviews bij gemeenten die ons een beter beeld gaven van de opgaven en uitdagingen bij de instroom van statushouders in een opleiding, al dan niet via een schakeltraject.

Eerst bezien we de routes via welke gemeenten statushouders bemiddelen richting de arbeidsmarkt en welke rol opleidingen hierin spelen. Daarna bespreken we de mogelijkheden in gemeenten om een schakeltraject te kunnen volgen en wat succesfactoren en knelpunten zijn bij de instroom in schakeltrajecten vanuit de optiek van gemeenten. Tot slot staan we stil bij wat vanuit het perspectief van gemeenten nodig is om meer instroom in opleidingen (via schakeltrajecten) te bereiken.

2.2 Routes naar werk

Via de Participatiewet begeleidt de gemeente alle bijstandsgerechtigde inwoners richting werk. Dit geldt dus ook voor meerderjarige statushouders met een bijstandsuitkering. Het doel van de Participatiewet is een snelle en duurzame uitstroom naar betaald

werk. Er bestaat binnen gemeenten veel variatie in de nadruk die men legt op een snelle, danwel een duurzame uitstroom uit de uitkering. Bij een focus op een *snelle uitstroom* naar betaald werk, is de vraag of het werk aansluit bij de kennis en ervaring van de werkzoekende minder van belang. Zo kan iemand die in het land van herkomst een universitair diploma heeft behaald, in Nederland verplicht worden om ongeschoold werk te gaan doen. Op deze manier maakt men zo kort mogelijk gebruik van collectieve voorzieningen en kan men snel in het eigen levensonderhoud voorzien. Daarnaast is de gedachte achter deze aanpak dat door inactiviteit statushouders (en andere werkzoekenden) steeds verder van werk af komen te staan, waardoor de kans op een baan afneemt. Het aan de slag gaan op een werkvloer zorgt voor (een eerste) kennismaking met de Nederlandse arbeidsmarkt, verbetering van de taalvaardigheid, arbeidsritme, werknemersvaardigheden, zelfvertrouwen en loon: zaken die iemand vervolgens beter in staat stellen een andere baan te vinden die beter aansluit bij het opleidingsniveau of de werkervaring in land van herkomst. Deze aanpak wordt wel aangeduid als 'van broodbaan naar droombaan'. Veel gemeenten zien wat in deze aanpak waar snelle toeleiding naar werk voorop staat.

"Statushouders kunnen beter zo snel mogelijk aan het werk, een korte route naar werk volgen. Dit is ingegeven door een financieel aspect: er zitten veel mensen in de uitkering. En er is ook veel werk en zijn veel werkgevers die mensen nodig hebben, daarom kiezen we voor zo snel mogelijk naar werk."

In gemeenten wordt ook het belang ingezien van een duurzame uitstroom uit de bijstand. Een aanpak die hierbij past, is om eerst te investeren in onderwijs. Het idee achter bemiddeling naar de arbeidsmarkt via onderwijs is dat het investeren in opleiding *duurzame uitstroom* naar betaald werk bevordert en voordelen biedt voor zowel de statushouder als de overheid. Voor statushouders biedt het de kans ambities te realiseren en een baan te vinden die beter bij hun doelen en kwaliteiten past. En voor de gemeenten betekent dit dat de uitstroom uit de bijstand

8 Gruijter, M. de, Razenberg, I., & Tinnemans, K. (2019). *Monitor gemeentelijk beleid arbeidstoeleiding vluchtelingen 2019*. Succes en stagnatie bij arbeidstoeleiding van statushouders. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

duurzaam is en er geen verkwisting van menselijk kapitaal en mogelijkheden is⁹.

“We geven statushouders de ruimte om een opleiding te volgen. We proberen ze zo snel mogelijk aan te laten sluiten bij een opleiding op niveau. Dus niet de kortste weg naar werk, maar de duurzaamste. We zetten in op talentontwikkeling en de kwaliteiten van de statushouder. Dat geldt overigens niet alleen voor statushouders.”

De meeste gemeenten geven aan dat zij op individueel niveau de afweging maken of het volgen van een opleiding inderdaad de kansen op duurzaam werk vergroot. Men wil met andere woorden *maatwerk* leveren.

In 2019 hebben wij voor de vierde keer de jaarlijkse KIS monitor *Arbeidstoeileiding statushouders in gemeenten* uitgevoerd¹⁰. Met een online vragenlijst aangevuld met interviews is in kaart gebracht wat gemeenten doen om statushouders naar werk te begeleiden en welke gevolgen dat heeft voor statushouders. 81% van de Nederlandse gemeenten is vertegenwoordigd in deze monitor. In de monitor hebben we gemeenten gevraagd om een schatting te maken via welke *integratieroutes* statushouders, die sinds 2015 in de gemeente ingestroomd zijn, in de gemeente daadwerkelijk bemiddeld zijn. We maken hiervoor – net als in voorgaande edities van de monitor - gebruik van de vier integratieroutes zoals die geformuleerd zijn in de Policy Brief ‘Geen tijd verliezen: van opvang naar integratie van asielmigranten’¹¹:

1. Directe bemiddeling naar werk
2. Bemiddeling via onderwijs/opleiding
3. Arbeidsmarktactivering
4. Inzet op maatschappelijke participatie.

Tabel 2.2: Welk percentage van de statushouders in uw gemeente is via welke integratieroute bemiddeld¹²

Integratieroute	Resultaten bemiddeling 2017 (inschatting gemeenten)	Resultaten bemiddeling 2018 (inschatting gemeenten)	Resultaten bemiddeling 2019 (inschatting gemeenten)
1. Directe bemiddeling naar de arbeidsmarkt	8%	13%	17%
2. Bemiddeling naar/via onderwijs	12%	16%	17%
3. Inzet op activeringsactiviteiten ter bemiddeling naar de arbeidsmarkt		33%	32%
4. Inzet op maatschappelijke participatie ((nog)niet bemiddelbaar naar de arbeidsmarkt)	25%	33%	32%
5. (Nog) geen inzet op bovenstaande integratieroutes	37%	20%	14%

In bovenstaande tabel zien we dat gemeenten schatten dat in 2019 gemiddeld 17% van hun statushouders een opleiding volgt (in 2018 en 2017 was dit respectievelijk 16% en 12%). Wij vroegen de gemeenten ook een schatting te maken voor hoeveel procent van de statushouders het volgen van onderwijs/een opleiding een goede weg naar werk zou zijn. Net als vorig jaar schatten gemeenten dat dit voor vier op de tien de statushouders (40%) in hun gemeente het geval is. Dat is fors minder dan de 17% van de statushouders die naar schatting daadwerkelijk onderwijs volgt.

Net als in eerdere jaren blijft het daadwerkelijke aantal statushouders dat instroomt in een opleiding dus sterk achter bij het aantal statushouders dat gebaat zou zijn bij het volgen van een opleiding. In de gesprekken die we ten behoeve van dit onderzoek voerden, beaamen enkele gemeenten dit. Gemeenten noemen diverse redenen voor het achterblijven van de instroom in onderwijs. Een belangrijke reden is dat de beheersing van de Nederlandse taal nog niet voldoende is om in te kunnen stromen in een opleiding. Ook het ontbreken van studievaardigheden, of zicht op hoe in Nederland studeren in z'n werk gaat, speelt statushouders parten, zeggen gemeenten. Schakeltrajecten

9 Razenberg, I., & Gruijter, M. de (2018). Gemeentelijk beleid arbeidstoeileiding vluchtelingen. In: Dagevos, J., Odé, A., Beckers, P., & Vries, K. de (red). *Nieuwe wegen voor vluchtelingen in Nederland. Over opvang, integratie en beleid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

10 Gruijter, M. de, Razenberg, I., & Tinnemans, K. (2019). *Monitor gemeentelijk beleid arbeidstoeileiding vluchtelingen 2019*. Succes en stagnatie bij arbeidstoeileiding van statushouders. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

11 Engbersen, G. e.a. (2015). WRR Policy Brief 4. *Geen tijd te verliezen: van opvang naar integratie van asielmigranten*. Den Haag: WRR/SCP/WODC.

12 Omdat gemeenten meestal niet beschikken over kwantitatieve gegevens over de aantallen personen in de onderscheiden routes, gaat het in de antwoorden van gemeenten meestal om een schatting.

zijn bedoeld om deze knelpunten te adresseren en instroom in vervolgopleidingen mogelijk te maken.

2.3 Mogelijkheden in gemeenten om schakeltraject te volgen

Om meer zicht te krijgen op het perspectief van gemeenten op schakeltrajecten in hun regio, vroegen wij in de Monitor van 2019 of statushouders in hun gemeente de mogelijkheid hebben een schakeltraject te volgen ter voorbereiding op instroom in een reguliere (beroeps)opleiding. In 87% van de gemeenten is dit mogelijk. Dit is een stijging ten opzichte van 2018, toen 77% van de gemeenten statushouders deze mogelijkheid bood. Ook in de gemeenten die we voor dit onderzoek aanvullend spraken, bieden een vorm van schakeltraject aan.

Wat gemeenten onder de term schakeltraject scharen, is divers qua niveau en intensiteit van het onderwijs. Voorbeelden zijn: Een ISK-aanbod voor statushouders die vanwege hun leeftijd niet meer in aanmerking komen voor het reguliere ISK. Via dit ISK-aanbod wordt men voorbereid op instroom in de Entree-opleiding of een BBL-opleiding. Schakeltrajecten die bestaan uit inburgering en een BBL-opleiding komen ook voor. Ook schakeltrajecten die voorbereiden op een opleiding in het hoger onderwijs worden genoemd. En een Entree-opleiding anderstaligen die statushouders in staat stelt de inburgering te halen en hen klaarstoomt voor de Entree-opleiding. Een deel van deze schakeltrajecten leidt statushouders dus toe naar een opleiding (de Entree-opleiding) waar zij nog geen startkwalificatie mee kunnen halen.

Via de monitor hebben we geen getalsmatig zicht gekregen op het aandeel statushouders dat daadwerkelijk deelneemt aan een schakeltraject. Afgaande op een recente inventarisatie gaat het om een betrekkelijk kleine groep statushouders¹³. In de interviews bevestigen de gemeenten dat het over het algemeen om kleine aantallen gaat.

2.4 Kansen en bedreigingen

In deze paragraaf bespreken we redenen die gemeenten aandragen waarom statushouders wel of juist niet in staat worden gesteld om een schakeltraject te volgen. Omdat goede begeleiding tijdens een opleidingstraject een belangrijke factor blijkt, gaan we daarna in op de vraag wie statushouders die in een

schakeltraject zitten of een opleiding volgen begeleidt, of wie dat zou moeten doen.

Hoewel feitelijk betrekkelijk bescheiden aantallen statushouders een schakeltraject volgen, is het in de overgrote meerderheid van gemeenten wel mogelijk en/of toegestaan om een schakeltraject te volgen. Dertien procent van de gemeenten biedt geen mogelijkheden om een schakeltraject te volgen. Meest genoemde reden hiervoor is dat dit komt omdat in hun gemeente de snelste weg naar werk voorop staat. Ook kiest een deel van de gemeenten ervoor om geen financiële bijdrage te leveren (bijvoorbeeld via de uitkering of via reis- en studiekosten), waardoor deelname voor statushouders financieel niet haalbaar is. Enkele gemeenten stellen dat zij bewust kiezen voor instroom in Entree-opleidingen en dit beschouwen als een 'schakel' naar andere opleidingen. Tot slot wordt als reden voor het niet kunnen volgen van een schakeltraject in een gemeente, genoemd dat er op realistisch bereikbare afstand geen passend aanbod van schakeltrajecten is.

Uit de factsheet van Regioplan¹⁴ blijkt dat er sprake is van een redelijke spreiding over alle provincies van Nederland (uitgezonderd Zeeland). Niettemin kan de daadwerkelijke reistijd naar een schakeltraject als belemmering worden ervaren. Omgekeerd wordt door gemeenten in de Monitor de aanwezigheid van schakeltrajecten in de regio genoemd als belangrijkste reden dat het volgen van een schakeljaar mogelijk is. De gemeenten die deze reden noemen, liggen verspreid over het hele land. Andere redenen waarom een schakeltraject mogelijk is, is omdat gemeenten bijdragen aan de kosten voor het schakeltraject; 71% van de gemeenten waar een schakeltraject mogelijk is, draagt bij aan reiskosten, 65% biedt de mogelijkheid om te studeren met behoud van uitkering en 46% draagt bij aan de studiekosten. Ongeveer de helft van de gemeenten (46%) heeft afspraken gemaakt met onderwijsinstellingen en/of stichting voor vluchteling-studenten UAF. Enkele gemeenten noemen nog andere faciliteiten, bijvoorbeeld een woonkostentoeslag ter aanvulling van de studiefinanciering, trainingen ter voorbereiding op het onderwijs, en nazorg en begeleiding in de periode dat de statushouders onderwijs volgt.

In de aanvullende gesprekken met gemeenten hebben we gevraagd of en hoe statushouders die een opleiding volgen of in een schakeltraject zitten, begeleid worden. Dit omdat uit onderzoek bekend is dat het cruciaal is om studerende statushouders begeleiding aan te bieden. Deze begeleiding moet laagdrempelig zijn en intensief. De begeleider moet zich ook richten op niet-stu-

¹³ Regioplan, 2019. *Factsheet Toeleiding statushouders naar onderwijs*. Amsterdam: Regioplan.

¹⁴ Regioplan, 2019. *Factsheet Toeleiding statushouders naar onderwijs*. Amsterdam: Regioplan.

die-gerelateerde problemen die het leer- en concentratievermogen beïnvloeden. In de eerste periode hebben statushouders immers op allerlei leefgebieden vragen en zorgen, een voorbeeld zijn zorgen over gezinshereniging. Bovendien is er (veel) begeleiding nodig om vanuit het schakeltraject door te kunnen stromen naar een reguliere opleiding. Ten slotte is ook begeleiding bij de studie belangrijk, met name in het eerste studiejaar, om te voorkomen dat statushouders vroegtijdig uitvallen, bijvoorbeeld omdat het taal- of onderwijsniveau hoger is dan zij verwacht hadden¹⁵. Uit de gesprekken met gemeenten blijkt dat het belang van deze begeleiding niet altijd wordt gezien, of dat gemeenten hier zelf geen rol in spelen.

"De statushouders die daar een schakeltraject volgen, zijn uit de uitkering, dus vallen ze buiten ons zicht. Dan zijn het voor ons gewoon "reguliere jongeren".

Begeleiding in schakeltrajecten of regulier onderwijs is geen functie die per definitie bij de gemeente ligt. Wel is het in belang van de gemeente dat iemand niet uitvalt, en daarmee terug de bijstand instroomt. En de opleidingen kunnen statushouders vanuit hun standaard aanpak veelal niet de benodigde begeleiding bieden. Afstemming van, en overleg over begeleiding is daarom nodig, zoals het onderstaande voorbeeld laat zien:

"Alle statushouders hebben een klantmanager met een lagere caseload. Er is dus meer tijd voor ze. Met deze consulent hebben ze veel contact. Maar over de studie specifiek hebben ze vanuit prebachelor begeleiding. Ze hebben een vaste studiebegeleider. We hebben een vast aanspreekpunt die ons op de hoogte houdt, ook als het niet goed gaat. En we hebben projectoverleg waar ook de hogeschool bij zit die kan aangeven hoe het gaat."

"We hebben vanuit de VSV-middelen [middelen om vroegtijdig schoolverlaten tegen te gaan] iemand die statushouders in de Entree-opleiding een aantal uren per week extra begeleidt: helpen met vragen, mensen bellen als er problemen zijn. Deze statushouders komen binnen, schrikken zich rot in zo'n grote school waar het niet altijd optimaal geregeld is. Om schooluitval te voorkomen doen we dit, en daarom kan het vanuit de VSV-gelden. [...] Het is iemand die de mensen kent. Die vraagt: waar was je dan, hoe zit het dan, wat is er aan de hand? Iemand die de problematiek op tafel krijgt. En ondersteunt bij oplossingen. Wat vind jij? Wat wil je doen? Ik vind dat een mentor vanuit de opleiding dat zou moeten doen, maar dat

gebeurt niet. Wij lossen het nu zo op. Nazorg en begeleiding in het onderwijs zijn absoluut noodzakelijk om statushouders succesvol te laten zijn in het onderwijs."

Bovenstaand citaat laat zien dat er tussen onderwijsinstelling en gemeente onduidelijkheid kan bestaan over de vraag wie wat doet of moet doen als het om de begeleiding gaat. Via de aanvullende gesprekken hebben we meer zicht gekregen op de wijze waarop gemeenten en onderwijsinstellingen samenwerken. Gemeenten vertellen dat als sprake is van samenwerking met onderwijsinstellingen, het belangrijk is om vaste personen per organisatie aan te stellen, die structureel contact met elkaar onderhouden. Ze houden elkaar dan op de hoogte, denken met elkaar mee en kunnen direct actie ondernemen om problemen op te lossen. In de gesprekken noemen de gemeenten verschillende vormen van samenwerking, waaronder: samenwerking tussen gemeenten om de benodigde aantallen voor de schakeltrajecten te kunnen realiseren; samenwerking met onderwijsinstellingen en inburgeringsaanbieders om te zorgen dat het schakeltraject en de inburgering op elkaar aansluiten; samenwerking met werkgevers om BBL-trajecten te realiseren; samenwerking van begeleiders van statushouders met reguliere onderwijsinstellingen om instroom te realiseren; samenwerking tussen begeleiders vanuit de gemeente en vanuit de schakeltrajecten om tijdig problemen te signaleren en oplossingen te verzinnen. Op basis van de interviews kunnen we niet zeggen in welke mate gemeenten samenwerken met schakeltrajecten. Wat juist opvalt, zijn de grote verschillen tussen de gemeenten. In de ene gemeente is er geen contact met de onderwijsinstelling, terwijl in de andere gemeente er juist heel intensieve contacten zijn. Een voorbeeld van een succesvolle en vergaande vorm van samenwerking beschreven we in het rapport "Meer jongvolwassen statushouders naar school: een kwestie van samenwerken?!"¹⁶ en geven we hieronder beknopt weer:

15 Hal. L. van, & Razenberg, I. (2018). *Meer jongvolwassen statushouders naar school: een kwestie van samenwerken?* Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

16 Van Hal & Razenberg, 2018, ibid. Van Hal & Razenberg, 2018, ibid.

Samen werken aan onderwijs voor vluchtelingen

Sinds het najaar van 2015 komen vertegenwoordigers van elf instanties (waaronder onderwijsinstellingen die schakeltrajecten aanbieden) uit regio Zuid-Limburg in Maastricht bijeen met als doel om jongvolwassen statushouders zo goed mogelijk te ondersteunen bij het vinden van passend onderwijs. Tijdens dit zogenaamde 'breed overleg' informeren zij elkaar, signaleren knelpunten wat betreft de onderwijsdeelname van jongvolwassen statushouders en proberen deze samen op te lossen. Een gedeeld gevoel van verantwoordelijkheid en urgentie, met elkaar in verbinding zijn en blijven, een sleutelrol voor de gemeente en vooruit blijven kijken zijn de principes die door de deelnemers als succesfactoren van de samenwerking genoemd worden.

2.5 Wat is er nodig?

In de nieuwe Wet inburgering, die naar verwachting in 2021 zal ingaan, zijn maatregelen opgenomen die tot doel hebben om de onderwijspotentie van inburgeraars beter te benutten. Zo wordt een zogenaamde 'onderwijsroute' ingericht, die inburgeraars, waaronder statushouders, ondersteunt bij het zo snel mogelijk behalen van een Nederlands diploma behalen. Een schakelvoorziening, waarin Nederlandse taal wordt aangeboden en waarin ook aandacht is voor onder andere studievoordigheden, wordt onderdeel van deze onderwijsroute. In het licht van deze plannen hebben wij in de Monitor 2019 aan gemeenten gevraagd welk type maatregelen naar hun inzicht kunnen bijdragen aan het vergroten van het aantal statushouders dat een opleiding volgt. Gemeenten zien het meeste in een ruimer aanbod van korte beroepsgerichte opleidingen (89% benoemt dit). Als tweede noemen zij een ruimer aanbod van schakelvoorzieningen die statushouders voorbereiden op een reguliere opleiding. Gemeenten stellen daarbij dat regionale samenwerking nodig is om te komen tot een dekkend aanbod van schakelvoorzieningen. Een knelpunt dat gemeenten identificeren is dat er te weinig statushouders zijn (en dat de aantallen nog kunnen afnemen) om schakeltrajecten draaiende te houden, en rendabel te zijn voor een onderwijsinstelling. Op dit moment komen schakeltrajecten soms niet van de grond of zij hebben moeite te blijven bestaan als de aantallen in een studiejaar minder zijn. De belangrijkste oplossing hiervoor is om regionaal samen te werken en op die manier massa te creëren. Wel moet dan rekening gehouden worden met reizen en reiskosten.

"Wij hebben niet de grote aantallen en de aantallen lopen ook steeds meer terug. We kijken daarom naar wat er in de arbeidsmarktregio gedaan wordt. Of die überhaupt iets aan willen bieden. Dit is dus echt nog in een verkennende fase. [...] Wat betreft de toekomstige onderwijsroute, wordt er dus wellicht meer regionaal kortgesloten."

Het is dus zaak om voldoende volume te organiseren. Dat kan – naast door regionaal samen te werken, ook door aan te sluiten bij al bestaande voorzieningen op het gebied van taal, die een bredere doelgroep bedienen, zo oppert een gemeente:

"Met een kleinere instroom van mensen per jaar is het de vraag of het rendabel voor een onderwijsinstelling is om een aanbod neer te zetten. Het is de markt van vraag en aanbod. Daarom zijn we ook aan het kijken bij lokale taalaanbieders, inburgeringsscholen. En instellingen die op een andere manier met taal bezig zijn. Autochtone laaggeletterden zitten ook niet graag in de schoolbank en daar zijn ook al bestaande activiteiten voor: ons doel is om dit soort activiteiten te combineren."

Actiever werven van mogelijke belangstellenden voor deelname aan een schakelvoorziening is een andere manier om de vraag te vergroten:

We zoeken voor komend studiejaar weer nieuwe kandidaten voor het schakeljaar naar hoger onderwijs. Op dit moment droogt het een beetje op. De nieuwe instroom van statushouders stagneert. Er komt minder potentieel voor zo'n prebachelor binnen.

Onderzoeker: Hoe lossen jullie dat op?

We kijken in de bestanden, vragen rond; hebben jullie nog mensen? Want we vinden het heel belangrijk dat het doorgaat. De vraag is of het ook mogelijk is om met minder kandidaten te starten. Het is verspillen van human capital als je goede kandidaten hebt die niet kunnen starten.

Gemeenten hebben ook nog andere maatregelen genoemd om de instroom van statushouders in opleidingen te vergroten. Zo worden financiële oplossingen, waaronder budget om studiekosten te kunnen betalen en het toestaan van studeren met behoud van uitkering door meer dan de helft van de gemeenten benoemd. 29% van de gemeenten ziet een oplossing in meer expertise bij de gemeente over de mogelijkheden voor statushouders voor het volgen van onderwijs. Andere typen maatregelen die gemeenten noemen, zijn het aanbieden van vakgerichte taallessen binnen de (mbo) opleiding, een langere duur van de opleidingen en het aanstellen van een ervaringsdeskundige job- of cultuurcoach.

2.6 Samenvatting

Gemeenten schatten dat in 2019 gemiddeld 17% van hun statushouders een opleiding volgt. Dit is fors minder dan het percentage statushouders dat volgens gemeenten gebaat zou zijn bij een opleiding om aldus hun kansen op duurzame uitstroom naar werk te vergroten. Gemeenten noemen diverse redenen dat de instroom in onderwijs achterblijft. Een belangrijke reden is dat de beheersing van de Nederlandse taal nog niet voldoende is om in te kunnen stromen in een opleiding. Ook het ontbreken van studievastigheden, of zicht op hoe in Nederland studeren in z'n werk gaat, speelt statushouders parten, zeggen gemeenten. Schakeltrajecten zijn bedoeld om deze knelpunten te adresseren in instroom in vervolgopleidingen mogelijk te maken.

In 87% van de gemeenten is het voor statushouders mogelijk om een schakeltraject te volgen; in 13% van de gemeenten niet. Hoewel er geen getalsmatig zicht is op het aandeel statushouders dat daadwerkelijk deelneemt aan een schakeltraject, lijkt het om betrekkelijk kleine aantallen te gaan. In de praktijk zijn statushouders afhankelijk van de gemeente als zij een schakeltraject willen volgen. De gemeenten moet dit toestaan, terwijl de statushouder zijn/haar uitkering behoudt en omdat er soms een bijdrage in studie- of reiskosten nodig is.

Gemeenten zijn zich ervan bewust dat zij moeten samenwerking met onderwijsinstellingen, bijvoorbeeld als het om de begeleiding van statushouders in schakeltrajecten gaat. Er kan onduidelijkheid bestaan over de vraag wie wat doet of moet doen als het om de begeleiding gaat. Wat opvalt, zijn de grote verschillen tussen de gemeenten. In de ene gemeente is er geen contact met het de onderwijsinstelling, terwijl in de andere gemeente er juist heel intensieve contacten zijn. Hier is nog een wereld te winnen.

Desgevraagd zeggen gemeenten dat een ruimer aanbod van korte, beroepsgerichte opleidingen de maatregel is die het meest zal bijdragen aan een grotere instroom van statushouders in schakeltrajecten. Hiervoor is ook een ruimer aanbod aan schakelvoorzieningen nodig. Gemeenten stellen daarbij dat regionale samenwerking nodig is om te komen tot een dekkend aanbod van schakelvoorzieningen. Een knelpunt dat gemeenten identificeren is dat er te weinig statushouders zijn (en dat de aantallen nog kunnen afnemen) om schakeltrajecten draaiende te houden, en rendabel te zijn voor een onderwijsinstelling. Op dit moment komen schakeltrajecten soms niet van de grond of zij hebben moeite te blijven bestaan als de aantallen in een studiejaar minder zijn.

3

Schakeltrajecten nader bekeken

In dit hoofdstuk nemen we 5 schakeltrajecten onder de loep. We willen zo meer zicht krijgen op de wijze waarop de trajecten statushouders voorbereiden op (instroom in) een (beroeps) opleiding. Na een introductie van de onderzochte schakeltrajecten bespreken we de wijze waarop ze zijn georganiseerd en gefinancierd. We brengen ook de bij de schakeltrajecten betrokken partijen in beeld. Daarna focussen we op de inhoud van de schakeltrajecten en de wijze waarop statushouders worden begeleid. Vervolgens komt aan de orde welke rol sociaal contact en ondersteuning op school spelen in de schakeltrajecten. We staan stil bij de doorstroom na het schakeltraject naar vervolgopleidingen. Tot slot bespreken we de uitdagingen bij de inrichting en invoering van een nieuw inburgeringsstelsel, vanuit het perspectief van de schakeltrajecten.

3.1 De schakeltrajecten

In dit onderzoek namen we vijf schakeltrajecten onder de loep. We hebben bij de selectie rekening gehouden met een spreiding naar locatie en onderwijsniveau. De informatie is afkomstig van de betrokken schakeltrajecten, voornamelijk in een uitgebreid face to face interview met de coördinator of projectleider. Daarnaast raadpleegden we de beschikbare documentatie.

Het gaat om drie schakeltrajecten gelieerd aan het middelbaar beroepsonderwijs, een aan het hoger beroepsonderwijs en een aan het wetenschappelijk onderwijs.

Het Schakeltraject van het Da Vinci College in Dordrecht is een intensief programma van 19 weken, waarin statushouders vaardigheden opdoen om versneld door te stromen naar het regulier beroepsonderwijs.

ROC Mondriaan in Den Haag heeft een **Internationale Schakelklas (ISK)** en een **Entreeschakelklas (ESK)**. Dit is een opleiding voor nieuwkomers, waarvan het taalniveau nog niet toereikend is voor het reguliere entree-, mbo- of Vavo-onderwijs.

ROC Flevoland heeft een schakeltraject met de naam **IB+** (In beweging plus) waarin statushouders zich oriënteren op een opleiding, taalles krijgen en praktische vaardigheden leren. Ook lopen deelnemers stage om praktijkervaring op te doen.

Het Voorbereidend Jaar Erasmus is ontwikkeld om statushouders voor te bereiden op een studie in het hoger onderwijs. Tijdens het basisjaar worden het Staatsexamen II en de overige delen van het inburgeringsexamen afgelegd. Hiernaast is er veel aandacht voor Engels, wiskunde en de specifiek voor het hoger onderwijs benodigde computer- en studievaardigheden.

De Hogeschool Utrecht heeft een **Pre-bachelor** voor studenten met een vluchtelingachtergrond. Statushouders bereiden zich gedurende een studiejaar voor op een opleiding in het Nederlandse hoger beroepsonderwijs (hbo).

In bijlage 1 is een tabel met kenmerken van de vijf schakeltrajecten opgenomen.

3.3.1 DEELNEMERS AAN DE SCHAKELTRAJECTEN EN WERVING

Het aantal deelnemers van de vijf schakeltrajecten loopt sterk uiteen. Bij de schakeltrajecten voor hoger onderwijs gaat het om relatief kleine aantallen (16 in het wo- en 25 in het hbo-schakeltraject). Doordat de deelnemers van het hbo-schakeltraject

mede afhankelijk zijn van financiering van Stichting voor vluchtelingstudenten, het UAF, heeft deze organisatie een directe invloed op het aantal deelnemers. Voor het schakeltraject van de Hogeschool Utrecht is het quotum voor het aantal studenten dat in 2019 door UAF gefinancierd wordt bijvoorbeeld op 25 ingesteld. Bij het Voorbereidend Jaar Erasmus hangt de limiet voor het aantal deelnemers ook samen met het beschikbare budget, dat de onderwijsinstelling in dit geval voor het grootste deel zelf beschikbaar stelt.

Bij het schakeltraject van ROC van Flevoland valt op dat het ook een relatief kleine groep betreft, zeker in vergelijking met de andere twee mbo-schakeltrajecten (128 deelnemers bij het Da Vinci College en 230 bij het ROC Mondriaan). Daarbij is het deelnemersaantal bij het ROC van Flevoland tussen 2018 en 2019 nog eens gehalveerd (van 40 naar 22, en na uitval inmiddels 17). Dit heeft volgens de coördinator te maken met een afname in instroom van statushouders in de regio en het daarmee samenhangende kleinere aantal mensen dat voor het schakeltraject in aanmerking komt. Door de teruggang in deelnemersaantallen is het schakeltraject van het ROC van Flevoland van twee groepen met twee verschillende niveaus naar één groep gegaan. Hierdoor is de mogelijkheid voor gedifferentieerd lesgeven veel kleiner geworden. Dit verklaart mede de hoge uitval van 2019 ten opzichte van 2018. Een andere verklaring hiervoor is dat een bepaald minimum aantal deelnemers nodig is om het traject financieel sluitend te krijgen. Omdat dat in 2019 een probleem was zijn er ook mensen aangenomen waarbij het risico op uitval groter is.

Wat betreft de *samenstelling* van de groep deelnemers lijken de mbo-schakeltrajecten erg op elkaar. Deelnemers van de mbo-schakeltrajecten zijn voornamelijk statushouders uit Eritrea en Syrië, in de leeftijd van 18 tot 30. Ongeveer een derde van de deelnemers van de mbo-schakeltrajecten zijn vrouwen. Het afkappunt van 30 jaar hangt samen met de regels omtrent het ontvangen van studiefinanciering¹⁷: mensen moeten namelijk voor hun 30ste jaar bij het beroepsonderwijs ingeschreven staan om studiefinanciering te kunnen krijgen. Bij de schakeltrajecten voor het hoger onderwijs zijn de groepen meer divers. Bij het hbo-schakeltraject komen de meeste studenten uit Syrië, maar is er meer diversiteit wat betreft leeftijd. Dit heeft te maken met de doelgroep van het hbo-schakeltraject; deelnemers hebben bijvoorbeeld vaak al werkervaring:

“We werken met hbo-competenties, meelopen in opleidingen, daar al onderdelen van volgen. Dat maakt dat je een ander soort doelgroep van mensen met een vluchtelingenachtergrond bedient. Niet de echte jonkies die bijvoorbeeld hun middelbare school niet hebben afgemaakt, die nog heel erg zoekend zijn of nog geen opleiding hebben gedaan. Wij hebben wat oudere deelnemers, ook boven de 27. Wij krijgen over het algemeen mensen die al een beroep hebben gehad in het land van herkomst.” (Pre-bachelor van de Hogeschool Utrecht)

Bij het wo-schakeltraject wordt er bij de selectie van deelnemers gestreefd naar een diverse samenstelling naar sekse (in het huidige traject is ongeveer 40% vrouw) en herkomstland. Deelnemers komen dan ook uit veel verschillende herkomstlanden, waaronder ook Latijns-Amerikaanse landen en landen als Jemen, Turkije en Myanmar.

Voor alle schakeltrajecten geldt dat potentiële deelnemers via andere partijen bij de schakeltrajecten terecht komen. Geen van de schakeltrajecten werft zelf actief deelnemers. Bij twee mbo-schakeltrajecten (van het Da Vinci College en ROC van Flevoland) komen de deelnemers voornamelijk via de gemeente bij de schakeltrajecten terecht. Deze statushouders zijn bekend bij de gemeente omdat zij een (bijstand)uitkering krijgen. Bij het ROC van Flevoland doet de gemeente zelf de voorselectie voor het schakeltraject. Bij het ISK/ESK programma van het ROC Mondriaan speelt de gemeente juist helemaal geen rol bij de aanmeldingen voor nieuwe studenten. Bij dit schakeltraject worden potentiële deelnemers doorverwezen via middelbare scholen en maatschappelijke organisaties zoals NIDOS, Humanitas, Vluchtelingenwerk, Migascope, en het Jeugd Interventie Team.

De twee schakeltrajecten voor hoger onderwijs (hbo en wo) zijn bekend bij klantmanagers of het jongerenloket van de gemeente, maar bij deze schakeltrajecten komen de aanmeldingen met name via mond-tot-mond reclame tot stand. Het schakeltraject van de Hogeschool Utrecht heeft ook naamsbekendheid onder de doelgroep doordat zij samenwerken met partijen zoals andere schakeltrajecten en UAF.

3.3.2 TOELATINGSEISEN

Met uitzondering van het ISK/ESK schakeltraject van het ROC Mondriaan gelden bij alle schakeltrajecten, naast een geldige verblijfsstatus en recht op financiering, toelatingscriteria met betrekking tot het eerder behaalde niveau. Voor de mbo-schakeltrajecten is dat bijvoorbeeld minimaal A1+-niveau Nederlands, enkele jaren middelbaar onderwijs en/of een assessment om een bepaalde mate van leerbaarheid aan te tonen. Voor de hoger onderwijs trajecten zijn minimaal B1-niveau Nederlands (en voor het wo-schakeltraject B1-niveau Engels) en enkele jaren voorbe-

17 <https://duo.nl/particulier/studiefinanciering/voorwaarden.jsp#>

reidend middelbaar onderwijs in het land van herkomst óf een intake-toets vereist. Daarnaast zijn er voor sommige schakeltrajecten ook minder formele criteria. Bijvoorbeeld is bij één van de mbo-schakeltrajecten “bij voorkeur enige kennis van het Engels” en de afwezigheid van “te veel emotionele of sociaalpsychologische belemmeringen voor een goede leerbaarheid” gewenst. Aangezien er bij het wo-schakeltraject veel aanmeldingen maar slechts weinig plekken beschikbaar zijn, selecteert de coördinator daar ook subjectief op “gevoel” of een “gut feeling”. Het doel daarbij is om een zo positief mogelijk leerklimaat binnen een groep te krijgen, waar de deelnemers zich zo goed mogelijk kunnen ontwikkelen. Bijvoorbeeld, als een kandidaat opvatten heeft die spanningen binnen de groep kunnen veroorzaken of zijn/haar kans op werk verkleinen heeft deze minder kans om bij het wo-schakeltraject te worden aangenomen.

3.2 Organisatie schakeltrajecten

De schakeltrajecten zijn allemaal in 2016 of 2017 van start gegaan. Met uitzondering van het ISK/ESK traject van het ROC Mondriaan, waarbij het initiatief vanuit een school voor voortgezet onderwijs kwam, waren bij de totstandkoming zowel de onderwijsinstelling als de gemeente betrokken. Hierbij was er sprake van een gezamenlijk initiatief (ROC van Flevoland en Hogeschool Utrecht), of lag het initiatief meer bij de gemeente (Da Vinci College) of de onderwijsinstelling (Voorbereidend Jaar Erasmus). Bij de totstandkoming van de Pre-bachelor van de Hogeschool Utrecht speelden naast de onderwijsinstelling en de gemeente ook een ICT-bedrijf en UAF een grote rol. Het uitgangspunt daarbij was dan ook in eerste instantie om mensen voor te bereiden op een ICT-opleiding. Toen bleek dat deelnemers gaandeweg ook vaak andere opleidingen wilden gaan volgen is uiteindelijk besloten om mensen veel breder op te leiden.

Bij het Voorbereidend Jaar Erasmus kwam het initiatief voort uit de constatering dat er via bestaande schakeltrajecten geen statushouders bij de eigen opleidingen terecht kwamen, hoewel die wens er bij deze doelgroep wel was. De stap om hier actief een oplossing voor te vinden via een eigen schakeltraject kwam dan ook met name voort uit een gevoel van maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dit laatste werd ook als drijfveer genoemd voor het opzetten van het ISK/ESK schakeltraject van het ROC Mondriaan. Bij het schakeltraject van het Da Vinci College, met de gemeente als initiatiefnemer, was de onderliggende motivatie een zo duurzaam mogelijke participatie te realiseren.

3.2.1 FINANCIERING

Met uitzondering van het ISK/ESK programma van het ROC Mondriaan, worden de inburgeringsonderdelen van alle schakeltrajecten bekostigd met de leningen van DUO. De deelnemers van de schakeltrajecten van het hoger onderwijs krijgen daarnaast ook financiering van het UAF. Ook het ROC van Flevoland krijgt van UAF wat extra middelen om een aantal studenten naar een wat hoger niveau (mbo-3 en 4) te begeleiden. Het relatief dure programma van het Voorbereidend Jaar Erasmus wordt voor het grootste deel door de onderwijsinstelling zelf bekostigd.

Bij de mbo-schakeltrajecten van het Da Vinci College en het ROC van Flevoland komt een deel van de financiering van de gemeente. Bij het schakeltraject van het ROC van Flevoland ondersteunt de onderwijsinstelling daarnaast zelf ook door het beschikbaar stellen van laptops en leslokalen. Omdat studenten bij het ISK/ESK programma van het ROC Mondriaan ofwel bij een school voor voortgezet onderwijs (ISK) ofwel bij het ROC Mondriaan (ESK) zijn ingeschreven, komt de financiering volledig uit reguliere onderwijsgelden. Bij het ISK gaat het om reguliere financiering voor voortgezet onderwijs, aangevuld met een tegemoetkoming schoolkosten voor scholieren tussen de 18 en 30 jaar. Bij het ESK gaat het om reguliere bekostiging voor mbo-studenten, inclusief studiefinanciering en Ov-kaart.

De coördinatoren van twee van de kleinere schakeltrajecten (Hogeschool Utrecht en ROC van Flevoland) geven aan dat er minimaal rond de 20 deelnemers nodig zijn om een traject te bekostigen.

3.2.2 BETROKKEN PARTIJEN

De schakeltrajecten werken allemaal in meer of mindere mate samen met andere partijen. Als het gaat om samenwerken met andere partijen valt op dat er bij het schakeltraject van het ROC van Flevoland bewust is gekozen voor een brede opzet waarbij meerdere lokale partijen betrokken zijn, zoals de internationale schakelklas en de hogeschool. Hiermee wordt er gestreefd naar continuïteit voor de studenten en bekendheid en draagvlak binnen de gemeente.

“De ene partij heeft bijvoorbeeld met werkgevers goeie contacten, en kan op die manier zorgen dat daar wat terecht komt. Als je het met zijn tweeën doet (gemeente en ROC), zijn andere instellingen niet betrokken en vinden ze het sowieso niet interessant. En nu, zoals met ISK, die jongeren worden ook een keer 18, dan kunnen ze door naar ons. En met die drie routes willen we kijken of we gezamenlijk met Windesheim

de hbo-route kunnen doen. Samenwerking is dus goed, zorgt voor continuïteit, zorgt voor bekendheid, zorgt voor draagvlak binnen de gemeente.” (IB+ ROC van Flevoland)

Bij het Voorbereidend Jaar Erasmus speelt het UAF naast de financiering ook een belangrijke rol in de training van mentoren.

3.2.3 DOCENTEN EN SPECIFIEKE COMPETENTIES

Met uitzondering van het ISK/ESK programma van het ROC Mondriaan, die werkt met eigen docenten, wordt er bij de schakeltrajecten gebruik gemaakt van docenten van de reguliere opleidingen van de onderwijsinstelling. Daarnaast zetten de schakeltrajecten van de hogere onderwijsinstellingen vakdocenten in voor specifieke vakken die niet in de reguliere opleidingen gegeven worden, zoals taal en wiskunde.

Bij de schakeltrajecten van de Hogeschool Utrecht en het Da Vinci College heeft een deel van de docenten al eerdere ervaring met de doelgroep. Voor de meeste docenten uit de reguliere opleidingen is deze eerdere ervaring er niet. Deze onervarenheid en een gebrek aan culturele sensitiviteit wordt daar ook gezien als een belangrijk verbeterpunt.

“We zijn niet optimaal toegerust om deze mensen optimaal te laten functioneren. Dat is gewoon iets wat ik moet vaststellen. (...) Er is gewoon een grote behoefte aan training van trainers en van docenten.” (Voorbereidend Jaar Erasmus)

Bij geen van de schakeltrajecten worden trainingen op het gebied van het vergroten van interculturele vaardigheden standaard aangeboden of zijn deze verplicht. Toch volgen sommige docenten toch een cursus of worden op een andere manier voorgelicht over interculturele vaardigheden of uitdagingen rond deze doelgroep. Bij het ISK/ESK van ROC Mondriaan wordt er bij de selectie van docenten nadrukkelijk rekening gehouden met hun competenties in de omgang met studenten. Aangezien deze docenten zelf op een functie bij dit traject solliciteren hebben ze per definitie al affiniteit met de doelgroep. Ervaring met en kennis van de doelgroep wordt door de coördinator ook als een vereiste gezien voor het kunnen volhouden van deze functie.

“Het grappige is dat de mensen die hier solliciteren bewust voor deze doelgroep kiezen en daarmee al een heleboel kennis vanuit hun eigen situatie hebben opgedaan. Met elkaar leren we van wat we hier zien, maar ook vanuit onze eigen visie hoe

we daar mee om moeten gaan. Iemand zonder affiniteit met de doelgroep houdt het hier nog geen week vol.” (ISK/ESK, ROC Mondriaan)

3.3 Duur en inhoud van de schakeltrajecten

Van de vijf schakeltrajecten gaat het in vier gevallen om een voltijd traject. Bij twee hiervan duurt het traject één jaar, waarvan één (het Voorbereidend Jaar Erasmus) de mogelijkheid heeft om uit te breiden naar een specialisatieprogramma met een totale duur van 1,5 jaar. Eén van de voltijd trajecten (de pre-Bachelor van de Hogeschool Utrecht) kent een traject van 9 maanden. Het ISK-programma van het ROC Mondriaan duurt maximaal twee jaar en het ESK-programma een jaar. Het schakeltraject van het Da Vinci College is in vergelijking het minst intensieve programma, met een duur van een half jaar en een tijdsinvestering van twee dagdelen (6 contacturen) per week.

Het programma van de schakeltrajecten bestaat voor een groot deel uit Nederlandse taallessen (gericht op het streefniveau benodigd voor doorstroming), rekenen of wiskunde, en lessen op het gebied van integratie, zoals Kennis van de Nederlandse Maatschappij (KNM), Oriëntatie op de Nederlandse Arbeidsmarkt (ONA), loopbaanoriëntatie en beroepspraktijkvorming (BPV). De schakeltrajecten van het hoger onderwijs en het ROC van Flevoland bieden ook modules Engels. Het specialisatieprogramma van het Voorbereidend Jaar Erasmus biedt boven op de reguliere vakken van het Voorbereidend Jaar ook nog de vakken natuurkunde, biologie of scheikunde. Studenten kunnen er daarnaast ook nog voor kiezen om de vakken interculturele communicatievaardigheden en nieuwe media te volgen.

Naast de meer algemene voorbereidende vakken, bieden alle schakeltrajecten specifieke vakken gericht op het voorbereiden op de vervolgopleidingen. Zo besteden bijna alle trajecten veel aandacht aan studievoordigheden die nodig zijn voor het volgen van een vervolgopleiding, zoals presenteren, verslagen maken en digitale vaardigheden. Bij het schakeltraject van het Da Vinci College wordt er bijvoorbeeld ook aandacht besteed aan basis-studievoordigheden zoals het maken van huiswerk, initiatief nemen, vragen stellen en het bijhouden van een agenda. Bij de pre-bachelor komen weer andere vaardigheden aan bod, die belangrijk zijn voor het kunnen volgen van een hbo-opleiding, zoals zelfreflectie, samenwerken en het maken van een portfolio. Het onderstaande citaat illustreert het belang dat coördinatoren hechten aan het leren van studievoordigheden, naast het benodigde taalniveau, om succesvol te kunnen studeren aan een Nederlandse vervolgopleiding:

"Met Syriërs heb je vooral te maken met tijdsmanagement bijvoorbeeld, kritische zelfreflectie, discipline. Maar ook hoe stel ik een mail op, hoe houd ik mijn agenda bij, dat soort dingen zijn heel erg belangrijk. (...) En dat heb ik ook wel een beetje als kritiek op schakeltrajecten die zich echt louter op de toelatingsexamens richten, als je niet eens die kloof tussen studeren in Syrië en in Nederland probeert te overbruggen, dan weet ik echt niet zo goed waar je mee bezig bent. Wij hebben dat er al vanaf het eerste jaar prominent in zitten."
(Vorbereidend Jaar Erasmus, Erasmus University Rotterdam)

Een aantal schakeltrajecten biedt nog andere typen modules aan. De pre-bachelor van de Hogeschool Utrecht bouwt bijvoorbeeld veel ruimte in voor de oriëntatie op vervolgopleidingen. Deelnemers kunnen, naast naar open dagen gaan, bijvoorbeeld ook een dag meelopen en lessen volgen bij vervolgopleidingen die ze na de pre-bachelor mogelijk willen volgen. De coördinator van dit schakeltraject merkt dat deelnemers hierdoor een veel realistischer beeld krijgen van wat de vervolgopleiding en het werken in die sector inhoudt, wat heel erg belangrijk is om uiteindelijk een goede keuze te maken:

"Door dat ervaringsgericht te doen merken we dat mensen hun beroepsbeeld kunnen aanscherpen, het blijft niet een soort theorie op afstand. En dat leidt heel vaak tot enorme wisselingen in keuzes. Door dat te laten ervaren kunnen mensen ook beter beargumenteren waarom ze bepaalde keuzes maken. Ook bijvoorbeeld naar familie toe. In het schakeljaar krijgen ze de kans om dat uit te zoeken." (Pre-bachelor, Hogeschool Utrecht)

Het ISK/ESK van het ROC Mondriaan heeft ook een uitgebreid programma gericht op doorstroming. Daarnaast volgen deelnemers, als ze eenmaal een bepaald Nederlands taalniveau hebben bereikt, een taalstage. Deze is erop gericht om deelnemers alvast voor te bereiden op de arbeidsmarkt en probeert zoveel mogelijk aan te sluiten bij hun beroepskeuze:

"Vanaf de groep op weg naar A2 gaan ze 1 dag in de week op taalstage. Tot het moment dat ze hier weggaan. Dat is om te zorgen dat ze ook buiten school Nederlands spreken, dat ze het arbeidsethos leren kennen, dat ze ook wat meer gaan mengen. Voor de taalstages proberen we voor de studenten die al een beroepskeuze hebben een plek te vinden richting het beroep wat ze later willen worden." (ISK/ESK, ROC Mondriaan)

Het schakeltraject van het Da Vinci College omvat naast onderdelen die zich specifiek richten op voorbereiding op de vervolgopleiding, een jongerenprogramma. Dit programma wordt bekostigd door de gemeente en uitgevoerd door een jongerenwerkorganisatie. Binnen dit programma kunnen deelnemers aan allerlei activiteiten deelnemen en worden thema's als seksualiteit

en drugs besproken. Volgens de coördinator van het schakeltraject is dit jongerenprogramma een belangrijk onderdeel van het traject:

"Afgelopen donderdag zijn ze gaan bowlen [...], ze gaan naar de bibliotheek, naar de politie en de brandweer. Ze doen een stadswandeling, die vinden ze heel leuk. Ze gaan volgende week naar FC Dordrecht en het is de bedoeling dat ze bij een sportvereniging komen te zitten. [...] Ze zijn nu ook gestart met zwemmen voor statushouders, dat is voor alle statushouders. Daar hebben heel veel mensen zich voor opgegeven. Die activiteiten zijn heel belangrijk. Dat is mede het succes van het schakeltraject."

Onderdelen van schakeltrajecten die zich richten op het nader kennismaken met de omgeving, mogelijkheden voor recreatie, of het opbouwen van een nieuw netwerk dragen bij aan het welzijn van de deelnemers, waardoor zij zich ook weer beter kunnen richten op hun opleiding.

3.4 Begeleiding van de deelnemers

Bij de meeste schakeltrajecten is de begeleiding bij het kiezen en aanmelden van een vervolgopleiding onderdeel van het programma. Alleen bij het Vorbereidend Jaar Erasmus is studieloopbaanbegeleiding geen standaard onderdeel van het curriculum, maar is het een taak van de coördinator van het schakeltraject.

Naast het volgen van het onderwijs van het schakeltraject en het kiezen van een vervolgopleiding, blijken deelnemers ook vaak hulp of begeleiding nodig te hebben op allerlei andere vlakken. Veel vragen die onder de deelnemers leven gaan over de instanties waar zij mee te maken hebben, zoals de gemeente en DUO. Volgens de coördinatoren is er voor hun deelnemers vaak geen aanspreekpunt waar ze met dit soort vragen terecht kunnen, waardoor deze vragen vaak bij de werknemers van de schakeltrajecten terecht komen:

"Waar het aan ontbreekt in Nederland is een soort manusje van alles knooppunt, waar je met allerlei vragen terecht kan, omdat de regelgeving zo ingewikkeld is. Als Nederlander weet je hoe het zit, maar dat weten statushouders nog niet."
(Pre-bachelor, Hogeschool Utrecht)

Bij de grote mbo-schakeltrajecten van het Da Vinci College en ROC Mondriaan (met 128 en 230 deelnemers) wordt er binnen de programma's op een meer structurele manier rekening met overige begeleidingsbehoeften gehouden. Zo biedt het Da Vinci College ondersteuning bij zaken als het aanvragen van studie-

financiering. Binnen het ISK/ESK van het ROC Mondriaan is er specifiek tijd belegd voor “zorgbegeleiding”. Dit gebeurt door docenten die via de lessen al een connectie met de studenten hebben. Het betreft begeleiding bij in-, door- en uitstroom en verzuim, evenals het helpen met brieven van instanties waar deelnemers vragen over hebben. Indien nodig, verwijst de studentbegeleider door:

“De studieloopbaanbegeleiders doen de eerste lijn. De afspraak is: als het probleem of vraag van een student langer duurt om door te verwijzen doe je het zelf. Anders verwijs je door naar een studentbegeleider en die gaat ermee aan de slag. Bijvoorbeeld als het om schuldhulpverlener of aanmelding voor zorg gaat wordt het door de studentbegeleider gedaan. [...] We hebben op beide locaties wel één dag in de week een schoolmaatschappelijk werker zitten voor de echt serieuze casuïstiek en voor de rest zijn we goed met het maatschappelijk netwerk.” (ISK/ESK, ROC Mondriaan)

Bij twee van de kleinere trajecten wordt er wel gebruik gemaakt van studentmentoren of studentcoaches. Bij het Voorbereidend Jaar Erasmus gaat het om studenten van het Erasmus die door het UAF getraind worden in interculturele communicatie. Zij spelen vooral een rol bij het sociale aspect van het studentenleven, zoals het leren kennen van studentenverenigingen, en de weg kunnen vinden op de campus. Bij het ROC van Flevoland worden deelnemers gekoppeld aan studenten van sociale opleidingen, die helpen bij het kiezen van een stageplek, maar ook bij andere vragen zoals over de studie of DUO. Toch komt een groot deel van de diverse vragen van de deelnemers bij de docenten en de coördinatoren van deze kleinere opleidingen terecht, die dit vooral buiten hun gewone werkzaamheden om lijken op te pakken, zoals onderstaande citaten illustreren:

“Mensen komen wel eens bij een docent met een brief o.i.d., dat komt meestal bij mij terecht. Dat gaat over tal van begeleidingen, zoals richting een jurist. Het is niet zo dat we daar een speciaal iemand voor hebben. Maar de veelheid is ook zo groot dat dat niet door één iemand gedaan kan worden. Want je moet het ook allemaal uitzoeken. Ik doe dat voor een groot deel. Het is voor zover ik weet niet echt onderdeel van mijn takenpakket, maar ik heb het eigenlijk vanaf het begin aan gedaan. Op een gegeven moment ga je dingen snappen en uitzoeken. Het is niet allemaal vastgelegd maar het gebeurt wel veel tussen de bedrijven door.” (Coördinator Pre-bachelor, Hogeschool Utrecht)

“Ik doe dat ook, die begeleiding, maar het zijn vooral de docenten die daar dagelijks mee bezig zijn. [...] We hebben ook gemerkt dat dat voor de inburgeringsdocenten soms te veel wordt om daar steeds mee bezig te zijn. We willen de traject-

begeleiding volgend jaar specifiek bij één persoon onderbrengen. Dan kunnen de docenten zich weer met die vakken bezig houden, die ook van belang zijn. We hebben nu wel een mento-ruur, maar er komen constant vragen. Dus dat moet je eruit filteren en ergens onderbrengen.” (IB+, ROC van Flevoland)

Kortom, het belang van het beantwoorden van vragen van deelnemers – ook als deze niet direct over schoolse zaken gaan – wordt breed gezien, maar kan (te) belastend zijn voor docenten bij wie deze vragen uiteindelijk terecht komen.

3.5 Sociaal contact en steun in de schakeltrajecten

De coördinatoren erkennen dat het belangrijk is dat de deelnemers zowel onderling als met Nederlanders goede contacten hebben. Een goede sfeer in de klas draagt bij aan een beter leerlimaat, en contact met Nederlanders is bevorderlijk voor het taalniveau en de sociaal-culturele integratie van de statushouders. In de schakeltrajecten worden verscheidene initiatieven op touw gezet om beide soorten contact te stimuleren.

“Het vertrouwen dat ze in ons moeten hebben moeten ze ook in elkaar hebben. Als er in de klas niet het vertrouwen is dat je dingen kan zeggen zonder uitgelachen te worden, dan belemmert dat het leerproces.” (IB+ van ROC van Flevoland)

In de schakeltrajecten loopt het onderling contact tussen deelnemers over het algemeen goed. Vaak is het voor deelnemers uit hetzelfde herkomstland makkelijker om met elkaar op te trekken, omdat ze de taal en cultuur delen. Dit geldt met name voor Syriërs en Eritreeërs, omdat dat de grootste groepen zijn. Maar uiteindelijk is de diversiteit van een klas vaak groter, waardoor Nederlands de gezamenlijke taal wordt:

“Het grappige is dat er op een gegeven moment groepjes ontstaan waarin er maar één voertaal mogelijk is en dat is Nederlands, omdat de moedertalen niet matchen met elkaar.” (ISK/ESK van ROC Mondriaan)

De leeftijd van de deelnemers kan ook een rol spelen in het onderling contact. De deelnemers zijn tussen de 18 en 30, maar binnen die leeftijdsgroep kunnen ook grote verschillen bestaan op het gebied van levenservaring en levenshouding. Sommige jongere deelnemers willen ‘met hun pubergedrag thuis met de deuren slaan en met hun scootertje rond rijden’, terwijl er ook oudere deelnemers zijn die bijvoorbeeld al kinderen hebben.

Het schakeltraject van het Da Vinci College heeft een eigen gebouw, waar alleen de deelnemers en docenten van het

schakeltraject rondlopen. Hoewel de deelnemers dat in eerste instantie jammer vinden, omdat ze geen Nederlanders kunnen ontmoeten, vinden ze het uiteindelijk toch prettig. “Ze kunnen zichzelf zijn. We hebben hier nooit narigheid.”

3.5.1 SOCIAAL LEERKLIMAAT

Om het onderlinge contact te stimuleren en te behouden, houden de schakeltrajecten zich bezig met het bevorderen van het sociale leerklimaat. Hiermee wordt bedoeld de sfeer in de klas, onderlinge samenwerking en het groepsgevoel. De schakeltrajecten zetten zich hier actief voor in door middel van werkvormen in de klas, maar ook met buitenschoolse activiteiten.

Het Voorbereidend Jaar Erasmus (VJE) kan veel minder deelnemers toelaten dan er aanmeldingen zijn (16 plekken voor 250 aanmeldingen). Daardoor is de selectie deels ‘subjectief’: de programmamanager kijkt – behalve naar vooropleiding en vaardigheden – ook of een deelnemer goed in de groep past.

Daarnaast probeer het VJE de deelnemers voor te bereiden op het werken in werkgroepen. In het vervolgonderwijs (met name bij hbo, waar de meeste deelnemers van dit schakeltraject naar doorstromen) wordt veel samenwerking verwacht van studenten. Ook hierbij zijn de deelnemers geneigd om elkaar op te zoeken naar herkomstland.

“Tegelijkertijd wil je mensen ook voorbereiden op het feit dat ze met heel veel verschillende studenten te maken gaan krijgen met een zeer diverse achtergrond. En dat je hoe dan ook op basis van gelijkheid en tolerantie met elkaar om moet gaan. Dat probeer je met elkaar te bewerkstelligen in dat schakeljaar.” (Voorbereidend Jaar Erasmus van Erasmus Universiteit Rotterdam)

Bij ROC Mondriaan probeert men er ook voor te zorgen dat de deelnemers mengen door de samenstelling van de werkgroepen te bepalen. Maar dat lukt niet altijd: de (doorgaans jonge) deelnemers willen daar nog wel eens tegen protesteren.

“Je kan ze beter met rede proberen te benaderen en uit leggen dat het niet handig is om alleen maar iets met [bijvoorbeeld] Eritreeërs te doen. Dat snappen ze dan ook wel. Dan zie je dat er een beetje gemixt wordt. Maar zodra school afgelopen is gaan ze weer terug naar hun eigen groepjes.” (ISK/ESK van ROC Mondriaan)

Het ROC van Flevoland en het Da Vinci College proberen juist het sociale leerklimaat te bevorderen door middel van buitenschoolse activiteiten. Bij het ROC van Flevoland vinden die activiteiten plaats in samenwerking met de studentcoaches van

Academie van de Stad. Die organiseren bijvoorbeeld een spelletjesmiddag of een potje voetbal. Het Da Vinci College biedt één dagdeel in de week een ‘jongerenprogramma’ aan in samenwerking met de Gemeente Dordrecht. Bij dat programma gaan de deelnemers bijvoorbeeld bowlen, naar een sportwedstrijd, op bezoek bij de bibliotheek, de politie of de brandweer, maken ze een stadswandeling of krijgen ze zwemles. Ze krijgen ook voorlichting over drugs. Het programma is erg populair en volgens de coördinator ook erg belangrijk voor zowel de onderlinge sfeer als voor de kennismaking met de Nederlandse samenleving. Volgens haar zijn de activiteiten van het jongerenprogramma mede het succes van het schakeltraject van het Da Vinci College.

3.5.2 SOCIALE CONTACTEN MET NEDERLANDERS

“Het praten met Nederlandse medestudenten/leeftijdgenoten moet niet worden onderschat.” (Jaarverslag IB+, Cursusjaar 2017-2018, ROC van Flevoland)

Alle coördinatoren vinden het belangrijk dat de deelnemers contact hebben met Nederlanders. Het is echter uiteenlopend hoe actief dit door het schakeltraject gestimuleerd wordt.

De Hogeschool Utrecht heeft een vast programmaonderdeel genaamd ‘Hummus & Hutspot’, waarbij de deelnemers allerlei creatieve projecten (theater, beeldende vorming) doen samen met reguliere studenten van de HU. De coördinator benadrukt dat dat contact wederzijds positieve uitwerkingen heeft. Men leert elkaar kennen en (hierdoor) ontstaat gelijkwaardig contact: iedereen is immers student.

“Het gaat over hoe werk je samen, wie ben jij, wat zijn jouw ervaringen en talenten en wat schuilt daarachter? Wij proberen de eigenheid van de studenten aan te spreken en dat in allerlei vormen van samenwerking in te zetten. [...] En voor de Nederlandse studenten, die komen allemaal met het idee van we gaan vluchtelingen helpen, maar die komen er allemaal uit van ja, we zijn eigenlijk zelf geholpen. Die leren hoe waardevol het is om samen dingen te doen, deel uit te maken van de gemeenschap, en tijd te maken voor elkaar.” (Pre-bachelor van de Hogeschool Utrecht)

Bij de ISK/ESK van ROC Mondriaan worden met name op projectbasis dingen georganiseerd om contact te leggen met Nederlanders. Zo zijn er spelletjes georganiseerd met studenten van mbo-opleidingen om spreekvaardigheid te oefenen. En via een ander project worden de deelnemers gekoppeld aan een Nederlandse coach uit het bedrijfsleven die hen helpt bij het opstellen van doelen. Dit soort projecten is vaak van korte duur en niet verankerd in het onderwijsprogramma, omdat de ISK/ESK de prioriteit geeft aan de intensiviteit van het programma.

Dat zorgt er volgens de projectleider voor dat de deelnemers hoge (taal)niveaus kunnen halen.

De Erasmus Universiteit en het ROC van Flevoland koppelen de deelnemers aan een studentmentor of -coach. Dit wordt gefaciliteerd vanuit maatschappelijke organisaties (UAF en Academie van de Stad, respectievelijk). Die coaches zijn in de eerste instantie bedoeld als een helpende hand bij (problemen met) de opleiding, maar helpen in de praktijk ook vaak bij sociaal-culturele integratie in bredere zin. Ze maken de deelnemers niet alleen wegwijs in hun opleiding, maar ook in het studentenleven en de samenleving.

Intensief contact met een studentmentor of -coach kan ook helpen bij de vervolgopleiding. Zoals eerder aangegeven, hebben deelnemers soms moeite om bij hun vervolgopleiding contact te leggen of samen te werken met Nederlandse studenten. Hierdoor kunnen ze in sociaal isolement raken. Daarbij spelen meerdere factoren. Nederlandse studenten zijn bijvoorbeeld niet altijd bereid tot samenwerking met statushouders, omdat ze bang zijn meer tijd kwijt te zijn of een lager cijfer te halen. Volgens de coördinatoren moedigen docenten in het vervolgonderwijs die samenwerking ook te weinig aan. Maar de instelling van de statushouders zelf kan meespelen. Ook in het vervolgonderwijs kunnen ze geneigd zijn om samen te klitten met anderen uit hetzelfde herkomstland.

Het opbouwen van een sociaal netwerk kost tijd. Statushouders hebben vaak weinig familie en contacten in Nederland. Bovendien liggen er vaak zo veel dingen op hun bordje, dat het opbouwen van een sociaal netwerk geen prioriteit is.

De schakeltrajecten doen hun best om hiervoor soelaas te bieden, door middel van intensief onderwijs op het gebied van taal, studievaardigheden en communicatievaardigheden. Toch is de tijdspanne van een schakeltraject (variërend van 5 maanden tot 1,5 jaar) onvoldoende om de verschillen met Nederlandse studenten volledig te overbruggen.

De coördinatoren zouden graag zien dat er in het vervolgonderwijs meer aandacht is voor deze groep. Docenten zouden bijvoorbeeld zelf de samenwerkingsgroepen kunnen formeren om de diversiteit te waarborgen. Op die manier worden statushouders meer betrokken in het vervolgonderwijs, kan sociaal isolement voorkomen worden en het Nederlands taalgebruik bespoedigd.

3.6 Doorstroom na het schakeltraject

Sommige schakeltrajecten krijgen vanuit de onderwijsinstelling of de gemeente doelstellingen voor het aantal doorstromers. Bij alle trajecten stroomt meer dan de helft van de deelnemers door naar een vervolgopleiding (entree, mbo, hbo of wo). De doelstellingen worden daarmee overtroffen. De coördinatoren zijn dan ook tevreden over deze cijfers. Wel is de doorstroom niet altijd naar het beoogde niveau. Bij het Voorbereidend Jaar Erasmus stroomt het grootste deel van de deelnemers door naar een hbo-opleiding. De programmamanager constateert dat de deelnemers meer gewend zijn aan, en daarom de voorkeur hebben aan de 'schoolse' aanpak in het hbo ten opzichte van het wo.

De coördinatoren is gevraagd naar cijfers over de doorstroom van het schakeltraject naar vervolgopleidingen. Hierbij valt op dat de kleinere trajecten hogere doorstroomcijfers naar een reguliere opleiding hebben. Deelnemers aan het Voorbereidend Jaar Erasmus 2018 stroomden allemaal door naar een reguliere opleiding: 40 procent ging een opleiding op wo-niveau volgen en 60 procent een opleiding op hbo-niveau. Van de deelnemers aan de Pre-bachelor van de Hogeschool Utrecht stroomden in 2018 86 procent door naar een opleiding. Dit kan zowel op mbo- of hbo-niveau zijn:

"Doorstroom kan naar hbo of mbo zijn, dat nemen we nadrukkelijk mee. Het is een hardnekkig beeld, niet alleen voor vluchtelingen maar ook in de Nederlandse maatschappij, van hoogopgeleid zijn versus laagopgeleid zijn, en dat willen we doorbreken." (Pre-bachelor, Hogeschool Utrecht)

De coördinatoren van de schakeltrajecten voor hoger onderwijs geven beiden wel aan dat sommige deelnemers alsnog uitvallen tijdens de vervolgopleiding, omdat het taalniveau toch niet voldoende blijkt te zijn, of omdat ze toch een andere opleiding willen volgen:

"Er zijn wel veel mensen die stoppen in het eerste jaar van vervolgonderwijs. Ik heb geen zicht op hoeveel mensen dat zijn, maar ik weet in ieder geval van een aantal mensen dat ze gestopt of geswitched zijn. We begeleiden mensen niet na het schakeljaar." (Pre-bachelor, Hogeschool Utrecht)

De doorstroomcijfers naar een vervolgopleiding van het relatief kleine schakeltraject IB+ van het ROC van Flevoland zijn met 81 procent ook hoog. Van deze doorstromers gaat overigens 66 procent naar het mbo, 24 procent naar een bbl-opleiding en 10 procent gaat een schakeltraject voor een hbo-opleiding volgen. Van de deelnemers die geen vervolgopleiding gaan volgen is

bekend dat 43 procent stopt (vanwege gezondheidsredenen of een gebrek aan motivatie), 29 procent gaat werken, en 29 procent niet het gewenste niveau voor entree heeft behaald en bijvoorbeeld een alternatief taaltraject gaat volgen.

Het doorstroompercentage van het schakeltraject van het Da Vinci college is ongeveer 70 procent. Volgens de coördinator van dit schakeltraject stroomt de rest niet door naar een vervolgopleiding omdat ze willen werken, verhuizen, of psychische problemen hebben. De doorstroomcijfers van het ISK/ESK programma van het ROC Mondriaan zijn moeilijk vergelijkbaar, omdat een groot deel van de studenten nog in het traject zit (omdat ze bijvoorbeeld na het ISK nog de ESK gaan doen, samen maximaal 3 jaar). Wel is bekend dat er van de 120 aanmeldingen voor een vervolgopleiding bij het regulier onderwijs, 43% aangenomen is. De rest komt bijvoorbeeld in alternatieve trajecten terecht of blijft, indien mogelijk, nog bij het ISK/ESK.

3.6.1 SAMENWERKING MET EN OVERDRACHT NAAR VERVOLGOPLEIDING(EN)

Begeleiding bij de vervolgopleiding is over het algemeen makkelijker als deelnemers doorstromen binnen de onderwijsinstelling die het schakeltraject aanbiedt. Vaak zijn de lijntjes binnen de onderwijsinstelling korter, waardoor de communicatie tijdens en na de doorstroom beter verloopt. Bij de overdracht worden bijvoorbeeld overdrachtsadviezen gegeven door docenten van het schakeltraject of intakegesprekken gehouden met de deelnemers. Ook zitten de vervolgopleidingen vaak in hetzelfde gebouw, en is het voor de docenten van het schakeltraject makkelijk om af en toe aan een oud-deelnemer of een docent van de vervolgopleiding te vragen hoe het gaat.

Als een deelnemer doorstroomt naar een andere onderwijsinstelling, is de overdracht lastiger. Soms hebben oud-deelnemers goede contacten met de docenten van het schakeltraject, en wordt op die manier teruggekoppeld hoe het bij de vervolgopleiding gaat. Vaak hangt de overdracht ook af van onderlinge relaties tussen de onderwijsinstellingen. Via de reguliere intake lukt het niet altijd om alle deelnemers op het beoogde niveau onder te brengen. In sommige gevallen moeten docenten 'zich de blaren op hun tong praten' om te zorgen dat een deelnemer aangenomen wordt. De coördinatoren benadrukken daarom het belang van goede relaties en wederzijds vertrouwen voor een goede doorstroom.

"Ik heb twee mensen zitten die zich echt bezighouden met aanmelden en contact leggen met andere scholen. Daarin merk je dat individueel contact gewoon vreselijk belangrijk is. Vinden we elkaar aardig, dan doen we meer voor elkaar." (ISK/ESK van ROC Mondriaan)

"Als je mensen in het gewone systeem meeneemt, kan je de helft niet toelaten. Maar met een warme overdracht kun je wel 80 procent onderbrengen." (IB+ van ROC van Flevoland)

Bij een warme overdracht is de vervolgopleiding op de hoogte van de situatie en potentie van de deelnemer. Als de deelnemer eenmaal is toegelaten, kan de ontwikkeling van de studieloopbaan van de deelnemer worden teruggekoppeld aan het schakeltraject. Het schakeltraject kan dan – indien nodig – extra ondersteuning bieden aan de deelnemer of de vervolgopleiding. De schakeltrajecten zetten zich in voor een warme overdracht aan andere instellingen. Zo faciliteert de pre-bachelor van Hogeschool Utrecht (HU) dat een deelnemer kan meelopen bij de gewenste opleiding.

"Deelnemers stromen niet alleen uit naar de HU. [...] We proberen wel contacten te leggen met de vervolgopleiding. [...] Voor de HU zijn de lijntjes wel een stuk korter, en wij vinden het wel belangrijk om binnen de HU meer draagvlak te hebben. Maar dat proberen we ook te bereiken bij andere onderwijsinstellingen. Dan proberen we te regelen dat iemand een paar dagen mee kan lopen." (Pre-bachelor van Hogeschool Utrecht)

3.6.2 KNELPUNTEN BIJ DOORSTROOM NAAR VERVOLGOPLEIDING

De coördinatoren zien dat een belangrijk aspect van een goede doorstroom is dat deelnemers ook na het traject nog begeleid worden. Als begeleiding op het gebied van taal, studievoordienheden en kennis van het onderwijssysteem abrupt stopt na het schakeltraject, levert dat vaak problemen op voor de deelnemers. Ze komen dan moeilijk mee met het (taal)niveau, of weten niet waar ze terecht kunnen met vragen. Het is daarom belangrijk om ook na het schakeltraject nog een vinger aan de pols te houden.

De schakeltrajecten beschikken echter niet over de middelen om deelnemers tijdens de vervolgopleiding structureel te begeleiden. Wel gebeurt er op informeel niveau heel veel. Docenten van de schakeltrajecten proberen contact te houden met oud-deelnemers. Ook helpen zij in sommige gevallen met het nakijken van huiswerk. Maar dit gebeurt allemaal buiten hun taakomschrijving om. In de ogen van de coördinatoren wordt er door reguliere opleidingen te weinig aandacht besteed aan de ondersteuning van en omgang met deze doelgroep. Statushouders hebben extra begeleiding nodig waar in het vervolgonderwijs vaak geen ruimte voor is. Bovendien zijn docenten zich vaak onvoldoende bewust van de situatie waarin statushouders zich bevinden.

De coördinatoren zien dat problemen zich niet alleen manifesteren bij de doorstroom naar een vervolgopleiding, maar juist daarna. Zoals eerder aangegeven, begint het merendeel van de deelnemers aan een vervolgopleiding. Toch blijkt dat een deel van de deelnemers tijdens de vervolgopleiding alsnog uitvalt. Hiervoor geven de coördinatoren meerdere redenen. Veel statushouders komen bij de vervolgopleiding in sociaal isolement. Ze hebben weinig interactie met hun Nederlandse medestudenten, waarmee ze weinig aansluiting vinden en die soms huiverig staan tegenover samenwerking (in bv studieopdrachten). Hierdoor hebben statushouders na het schakeltraject vaak het gevoel compleet losgelaten te worden.

Het taalniveau is een van de grootste knelpunten. Dit speelt onder andere als deelnemers niet toegelaten kunnen worden door een te hoge taal-eis. Maar ook als ze wel toegelaten zijn, kunnen ze soms slecht meekomen doordat hun taalniveau te laag is. Vaak gaat het spreken van de taal wel goed, maar is de woordenschat nog te beperkt om alle instructies van de docent te kunnen begrijpen.

"Je moet ook nog ondersteunen als ze bij mbo niveau 4 zitten. De taal wordt steeds moeilijker, en instructietaal is heel moeilijk voor ze. Docenten moeten daar ook in begeleid worden." (Schakeltraject van Da Vinci College)

In het vervolgonderwijs wordt meestal verwacht dat deelnemers goed overweg kunnen met een computer. De deelnemers zijn over het algemeen behendig met een smartphone, waardoor ze vaak denken over voldoende digitale vaardigheden te beschikken. Soms blijkt echter dat ze niet (goed) weten hoe bijvoorbeeld Word of PowerPoint werkt. Aan dat soort vaardigheden wordt in het vervolgonderwijs geen aandacht besteed, omdat ervan uitgegaan wordt dat dat voor studenten gesneden koek is. De schakeltrajecten proberen deelnemers hier wel op voor te bereiden, maar toch levert het soms moeilijkheden op.

Deelnemers overschatten hun eigen kunnen soms ook op andere vlakken dan digitale vaardigheden. Dit kan bijvoorbeeld gaan over taalvaardigheden, maar ook over wat deelnemers denken te kunnen bereiken in het Nederlandse onderwijs. Een entree-opleiding wordt bijvoorbeeld vaak gezien als 'spookbeeld', waardoor deelnemers liever gelijk naar mbo-2 willen. Hierbij vervullen docenten en coördinatoren van de schakeltrajecten vaak de rol van adviseur, waarbij ze deelnemers helpen bij het stellen van haalbare doelen. Tijdens de schakeltrajecten wordt veel tijd besteed aan dit 'verwachtingsmanagement'.

"De kloof tussen wat men denkt te kunnen en wat realistisch is, die blijkt voor sommige studenten nog heel groot te zijn. Bijvoorbeeld als mensen vinden dat ze heel goed zijn in Engels, maar dat blijkt dan alleen gesproken Engels te zijn. Of als ze hbo of universitair onderwijs willen volgen, omdat ze dat in hun thuisland ook hebben gedaan. Dan blijkt dat toch op een lager niveau te liggen, of dat in Nederland de eisen veel hoger liggen dan in het thuisland." (IB+ van ROC van Flevoland)

Doorgestroomde deelnemers zijn vaak zeer beperkt wegwijst binnen het Nederlandse onderwijssysteem. Zoals al eerder aangegeven, is het onderwijsstelsel hier vaak heel anders dan in het land van herkomst. Hierdoor ontstaat een grote informatiekloof, die tijd kost om te overbruggen. Ook hier ontbreekt begeleiding in het vervolgonderwijs.

"Ze komen binnen als consumenten, mond open, schuif de kennis er maar in. Dat is hier niet zo, hier moet je het zelf doen. Je moet in groepjes werken, je moet zelfstandig werken, je moet huiswerk doen." (IB+ van ROC van Flevoland)

3.6.3 SUCCESFACTOREN BIJ DOORSTROOM NAAR VERVOLGOPLEIDING

Een belangrijke factor voor het succesvol doorlopen van een schakeltraject is de combinatie van zelfvertrouwen enerzijds en realisme anderzijds, zo stellen de coördinatoren. Het is belangrijk dat deelnemers ondersteund worden in het werken aan hun droom. Ze moeten de ruimte krijgen om te verkennen wie ze zijn, wat ze kunnen en wat ze willen. Maar het verwachtingsmanagement speelt ook een grote rol. Hierbij is het zaak dat deelnemers zich er bewust van worden dat er stappen nodig zijn om hun doel te bereiken. Dan moeten verwachtingen soms bijgesteld worden. Hierbij helpt het om deelnemers stapsgewijs te begeleiden en om hen te laten 'proeven' van de vervolgopleiding (door bijvoorbeeld een meeloop dag of voorlichting door oud-deelnemers).

Grote betrokkenheid van docenten door middel van voortdurend contact houden, blijven uitleggen en blijven motiveren is dan ook van belang. Hierbij is het noodzakelijk dat zij over voldoende kennis van de doelgroep beschikken. Deze kennis moeten docenten kunnen omzetten in culturele sensitiviteit: ze moeten er begrip voor hebben dat ze niet met doorsnee studenten te maken hebben.

Een belangrijke succesfactor zijn de studentmentoren of -coaches die bij meerdere schakeltrajecten worden aangeboden. De coaching is 'peer-to-peer', wat wil zeggen dat deelnemers aan de hand worden genomen door leeftijdsgenoten die wegwijst zijn in het studentenleven. Deelnemers en hun mentoren hebben vergelijkbare ervaringen en problemen, waardoor een sterke vertrouwensband kan ontstaan. De mentoren zijn soms dan

ook beter in staat dan bijvoorbeeld docenten om deelnemers te helpen.

Tot slot is een goede samenwerking tussen onderwijsinstellingen bevorderlijk voor de doorstroom. Zoals eerder aangegeven, zijn er goede relaties en sterk wederzijds vertrouwen nodig om een warme overdracht te bewerkstelligen. Maar ook binnen de organisatie van het schakeltraject is het belangrijk dat alle neuzen dezelfde kant op staan. Dit betekent ook nauwe betrokkenheid en ondersteuning vanuit de gemeente. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld jonge, 'leerbare' statushouders doorverwijzen naar een schakeltraject. Ook kunnen ze een warme overdracht faciliteren door onderwijsinstellingen met elkaar in contact te brengen.

De coördinatoren constateren dat docenten en medewerkers in het vervolgonderwijs onvoldoende zijn toegerust om statushouders te ondersteunen. Dit kan komen door een gebrek aan kennis of vaardigheden in de omgang met deze doelgroep. De oplossing die zij daarvoor zien is om in het vervolgonderwijs meer ondersteuning te bieden aan zowel docenten (bijvoorbeeld een training in interculturele communicatievaardigheden) als statushouders (bijvoorbeeld extra taalondersteuning). Ook pleiten meerdere coördinatoren voor een centraal aanspreekpunt, waar statushouders in het vervolgonderwijs terecht kunnen met vragen.

"Wat is er nou nodig om te kunnen leren? Als je kijkt naar de piramide van Maslow, staat leren helemaal bovenaan. Het begint met dat je eten hebt, een dak boven je hoofd hebt, dat je je veilig voelt, dan de sociale contacten. Als die in orde zijn, dan pas ben je in staat om de wereld daarbuiten tegemoet te treden. Maar als vluchtelingen hier komen, moeten ze al die dingen tegelijk regelen. De druk is zo groot. Dat kunnen wij ook niet allemaal opvangen." (Schakeltraject van Da Vinci College)

"Deze studenten zitten niet allemaal op hetzelfde niveau als hun medestudenten. En het zou heel fijn zijn als de docenten van de scholen waar ze naartoe gaan dat ook zo zien en dat begrijpen. En daar ook hun omgang met hen op aanpassen." (ISK/ESK van ROC Mondriaan)

3.7 Toekomst: Verwachtingen en uitdagingen

Een aantal coördinatoren denkt in de komende jaren te kunnen uitbreiden. Zo wil de Hogeschool Utrecht de pre-bachelor opsplitsen in vier paden: docentenopleiding, accountancy, ICT en één pad voor mensen die nog geen richting gekozen hebben. Het ROC van Flevoland wil binnen IB+ meer niveaus aanbieden.

In het huidige traject kunnen sommige deelnemers niet aan het beoogde niveau komen, terwijl anderen potentie hebben om naar hbo te gaan. Daarom willen ze naast het nu aangeboden 'middenniveau' ook een laag en hoog niveau aanbieden. Bij uitbreiding van een schakeltraject is de vraag of er voldoende deelnemers zullen zijn. Maar zowel de HU als het ROC van Flevoland hebben hier vertrouwen in.

Ook de Erasmus Universiteit geeft aan meer deelnemers te willen toelaten, maar hierbij is financiering het grootste probleem. Als de financiering geregeld was, verwacht het Voorbereidend Jaar Erasmus tot wel zes keer meer deelnemers aan te kunnen nemen.

Meerdere coördinatoren hebben hun bedenkingen bij de voorgenomen plannen voor de wetswijziging. Ze zijn eensgezind dat een wijziging op zich goed is, omdat het huidige systeem niet werkt. Bijvoorbeeld doordat statushouders de dupe zijn van malafide taalaanbieders, of doordat zij de stress ervaren van het om moeten gaan met een lening van 10.000 euro. Maar de coördinatoren vragen zich af of de gemeenten de grote verantwoordelijkheden aankunnen. Er is bovendien nog weinig duidelijkheid over de financiën en de randvoorwaarden van het nieuwe stelsel. Ook uiten meerdere coördinatoren hun zorgen over de inrichting van de leerroutes binnen het nieuwe stelsel. Kunnen straks alle statushouders die een opleiding willen volgen, dat ook doen? Sommige coördinatoren zijn bang dat de nadruk te veel op inburgering zal komen te liggen, wat ten koste zal gaan van het onderwijs.

"Gemeentes moeten er rekening mee houden dat dat DUO-budget verdwijnt en dat dat dan bij de gemeente komt te liggen. Bij DUO heb je een gelabelde som per persoon, geoormerkt voor onderwijs. Dat is een positieve prikkel om mensen naar taalscholen te sturen. Dat is belangrijk om door te zetten. Dat het specifiek naar onderwijs gaat." (Pre-bachelor van de Hogeschool Utrecht)

"Onderwijs hoort bij onderwijs thuis. En als inburgeren zo belangrijk is, moet er geen cursusje van gemaakt worden, dan moet je het ook gewoon als onderwijs zien. Want je legt wel de basis, het fundament voor het functioneren in de samenleving." (ISK/ESK van ROC Mondriaan)

De schakeltrajecten bereiden zich al enigszins voor op de wetswijziging, met name door met de gemeenten om tafel te gaan zitten. De Hogeschool Utrecht heeft een goede relatie met de gemeente, en wil in samenwerking vormgeven aan de onderwijsroute. Het schakeltraject van het Da Vinci College wordt door de Gemeente Dordrecht beschouwd als een pilot voor de onderwijsroute. De Erasmus Universiteit benadrukt dat de samenwerking

met de gemeente ook tot concrete acties moet leiden, bijvoorbeeld doordat klantmanagers doorverwijzen naar het schakeltraject. Hoe welwillend gemeenten zijn om statushouders via onderwijs naar werk toe te leiden, verschilt per gemeente.

"Qua uitdagingen denk ik dat kleinere gemeenten helemaal niet zo happig zullen zijn op het toeleiden naar arbeid via onderwijs. Er zijn veel gemeentes die statushouders liever gelijk aan het werk zetten. Terwijl ik denk dat het belangrijk is dat je maatwerk blijft leveren. Wat zijn de wensen en mogelijkheden voor zo'n persoon?" (Pre-bachelor van de Hogeschool Utrecht)

Het opbouwen van een goede relatie tussen de gemeente en het schakeltraject kost tijd, en is ook afhankelijk van (het verloop van) personen bij beide partijen. Het is belangrijk dat er wederzijds uitspraken worden gedaan over de verwachtingen van en de visie op de toekomst.

"De visie is dat je voor statushouders, vooral voor jongeren, iets duurzaam wilt realiseren waar ze veertig jaar lang profijt van hebben. En niet dat ze maar uit de uitkering zijn en dan van baantje naar baantje gaan, waar ze uiteindelijk niets mee opschieten. Dus ze moeten via school en opleidingsactiviteiten waar mogelijk naar een duurzame start, ook al moet je daar wat extra in investeren. Zo voorkom je dat ze op een ander moment langdurig in de uitkering komen. Duurzaam en snel gaan niet samen." (Schakeltraject van Da Vinci College)

3.8 Samenvatting

In dit onderzoek zijn vijf schakeltrajecten nader onderzocht. Het gaat om drie schakeltrajecten gelieerd aan het middelbaar beroepsonderwijs en een aan het hoger beroepsonderwijs en een aan het wetenschappelijk onderwijs. Het aantal deelnemers per schakeltraject is heel divers, waarbij opvalt dat de trajecten gelieerd aan het hoger onderwijs veel kleinere aantallen deelnemers hebben. Bij de aan het mbo gelieerde schakeltrajecten bestaat de populatie deelnemende statushouders voornamelijk uit Syriërs en Eritreeërs. Bij het hbo en wo schakeltrajecten zijn veel Syrische deelnemers, en daarnaast deelnemers afkomstig uit veel verschillende landen. De schakeltrajecten werven doorgaans hun deelnemers niet zelf. Jongeren die al voor hun 18e jaar in Nederland waren, komen vaak via de Internationale Schakelklas in het schakeltraject terecht. Meerderjarigen komen vaak via de gemeente in een schakeltraject. In schakeltrajecten van het hoger onderwijs komen aanmeldingen vaak door mond-tot-mond reclame. Bijna alle schakeltrajecten hanteren toelatingseisen. Naast een geldige verblijfsvergunning en recht op studiefinanciering stellen zij ook eisen aan het niveau van het Nederlands (en van het Engels). Soms wordt ook gekeken naar

sociaalpsychologische belemmeringen. Als er meer vraag dan aanbod is, kunnen andere selectiecriteria een rol gaan spelen, zoals de samenstelling van de klas(sen).

Het aantal deelnemers dat kan worden toegelaten hangt samen met de financiering. Deze komt meestal naast uit de DUO leningen van de deelnemers, uit een bijdrage van de gemeente en de onderwijsinstelling. Bij het hoger onderwijs draagt ook het UAF bij. Voor de bekostiging van een schakeltraject is een minimum aantal deelnemers nodig. Door de terugloop van het aantal deelnemers als gevolg van de lagere instroom van statushouders in de regio, staan de trajecten onder druk. Het wordt hierdoor moeilijker om trajecten op verschillende niveaus aan te bieden en dat deze verminderde differentiatie zorgt er weer voor dat er een hogere uitval is uit de trajecten, om dat deze minder passend zijn.

Bij vier van de vijf schakeltrajecten die wij onderzochten worden docenten uit de reguliere opleidingen van de onderwijsinstelling ingezet. Daarnaast zetten de schakeltrajecten van de hogere onderwijsinstellingen docenten in voor specifieke vakken die niet in de reguliere opleidingen gegeven worden, zoals taal en wiskunde. De docenten van de schakeltrajecten hebben dus in de meeste gevallen geen specifieke training ontvangen om met de doelgroep statushouders te werken. De docenten hebben inmiddels hier wel veel ervaring mee opgedaan en in sommige trajecten wordt bij de werving of inzet van docenten specifiek gekeken of men affiniteit heeft met de doelgroep.

Van de vijf schakeltrajecten waaronder we dit onderzoek hebben uitgevoerd, gaat het in vier gevallen om een voltijd traject met een duur van negen maanden tot maximaal anderhalf jaar. Eén traject duurt een half jaar en bevat 6 contacturen per week. Het programma van de schakeltrajecten bestaat voor een groot deel uit Nederlandse taallessen (gericht op het streefniveau benodigd voor doorstroming), rekenen of wiskunde, en lessen op het gebied van integratie, zoals Kennis van de Nederlandse Maatschappij (KNM), Oriëntatie op de Nederlandse Arbeidsmarkt (ONA), loopbaanoriëntatie en beroepspraktijkvorming (BPV). Daarnaast wordt soms Engels aangeboden, op specifieke vakken, zoals natuurkunde, biologie, scheikunde, interculturele communicatievaardigheden en nieuwe media. Naast de meer algemene voorbereidende vakken, bieden alle schakeltrajecten specifieke vakken gericht op het voorbereiden op de vervolgopleidingen. Zo besteden bijna alle trajecten veel aandacht aan studievaardigheden die nodig zijn voor het kunnen volgen van een vervolgopleiding, zoals presenteren en verslagen maken, en digitale vaardigheden. Soms kan een taalstage worden gevolgd. In een aantal schakeltrajecten is ruimte ingebouwd voor oriëntatie op vervolgopleidingen: het bezoeken van open dagen of een

dag meelopen bij vervolgoopleidingen. Doel hiervan is om deelnemers een realistischer beeld te geven van wat de vervolgoopleiding en het werken in die sector inhoudt. Een schakeltraject heeft een door de gemeente bekostigd oriëntatieprogramma dat wordt uitgevoerd door een jongerenwerkorganisatie. Binnen dit programma kunnen deelnemers aan allerlei activiteiten deelnemen en worden thema's als seksualiteit en drugs besproken.

Naast het volgen van het onderwijs van het schakeltraject en het kiezen van een vervolgoopleiding, blijken deelnemers ook vaak hulp of begeleiding nodig te hebben op allerlei andere vlakken. Veel vragen die onder de deelnemers leven gaan over de instanties waar zij mee te maken hebben, zoals de gemeente en DUO. De coördinatoren van de schakeltrajecten constateren dat deelnemers geen 'vast' aanspreekpunt hebben waar ze met dit soort vragen terecht kunnen. Hierdoor komen deze vragen vaak bij (de docenten van) de schakeltrajecten terecht. (Docenten van) de schakeltrajecten bieden aldus veel informatie, begeleiding en ondersteuning bij zaken die niet altijd direct aan school zijn gerelateerd. In een aantal trajecten worden studentmentoren of studentcoaches ingezet. Die spelen vooral een rol bij het informeren over en begeleiden bij het sociale aspect van het studentenleven, zoals het leren kennen van studentenverenigingen, en de weg kunnen vinden in de onderwijsinstelling.

Omdat een goede sfeer in de klas bijdraagt aan een beter leerklimaat, en contact met Nederlanders bevorderlijk is voor het taalniveau en de sociaal-culturele integratie van deelnemers, zijn in de schakeltrajecten diverse voorzieningen om beide soorten contact te stimuleren. Er wordt gewerkt in werkgroepen, waarbij gelet wordt op een diverse samenstelling van de deelnemers (mengen van nationaliteiten) en er worden buitenschoolse activiteiten georganiseerd, bijvoorbeeld op het terrein van sport en spel. Daarnaast is in alle schakeltrajecten oog voor verbinding met de omliggende samenleving. Er zijn culturele uitjes, of een bezoek aan de Tweede Kamer. En studenten van de opleidingen worden in contact gebracht met de deelnemers, bijvoorbeeld in een kortdurend project, of mentorprogramma. De coördinatoren constateren dat statushouders vaak weinig familie in Nederland hebben, en het hen aan tijd ontbreekt om nieuwe contacten op te bouwen. Hoewel in de schakeltrajecten aandacht wordt besteed aan de mogelijkheden om een nieuw netwerk op te bouwen, constateren de coördinatoren dat de tijdspanne van een schakeltraject kort is om hierin grote stappen te maken.

Bij alle trajecten stroomt meer dan de helft van de deelnemers door naar een vervolgoopleiding (entree, mbo, hbo of wo). De eigen doelstellingen worden daarmee overtroffen. Een belangrijke succesfactor bij een succesvolle instroom in een vervolgoopleiding is een continuïteit in de begeleiding. Dit is over het

algemeen makkelijker als deelnemers doorstromen binnen de onderwijsinstelling die het schakeltraject aanbiedt. Vaak zijn de lijntjes binnen de onderwijsinstelling korter, waardoor de communicatie tijdens en na de doorstroom beter verloopt. Bij de overdracht worden bijvoorbeeld overdrachtsadviezen gegeven door docenten van het schakeltraject of intakegesprekken gehouden met de deelnemers. Ook zitten de vervolgoopleidingen vaak in hetzelfde gebouw, en is het voor de docenten van het schakeltraject makkelijk om af en toe aan een oud-deelnemer of een docent van de vervolgoopleiding te vragen hoe het gaat. Als een deelnemer doorstroomt naar een andere onderwijsinstelling, is de overdracht lastiger. Soms hebben oud-deelnemers goede contacten met de docenten van het schakeltraject, en wordt op die manier teruggekoppeld hoe het met de vervolgoopleiding gaat. Vaak hangt de overdracht ook af van onderlinge relaties tussen de onderwijsinstellingen. Als de contacten goed zijn, lukt het beter om deelnemers (op het beoogde niveau) aangenomen te krijgen. Als deelnemers eenmaal zijn ingestroomd in een opleiding, dan stopt de intensieve begeleiding (die men genoot in het schakeltraject) vaak abrupt. Dit levert problemen op voor de deelnemers: zij weten vaak niet waar zij terecht kunnen met vragen. Volgens de coördinatoren komen veel deelnemers ook in een sociaal isolement terecht. Men heeft nog weinig contact met hun Nederlandse medestudenten, waarmee ze weinig aansluiting vinden en die soms huiverig staan tegenover samenwerking (in bv studieopdrachten). Hierdoor hebben statushouders na het schakeltraject vaak het gevoel compleet losgelaten te worden.

Het taalniveau is echter het grootste knelpunt in de vervolgoopleiding, volgens de coördinatoren. Dit speelt onder andere als deelnemers niet toegelaten kunnen worden door een te hoge taal-eis. Maar ook als ze wel toegelaten zijn, kunnen ze soms slecht meekomen doordat hun taalniveau te laag is. Vaak gaat het spreken van de taal wel goed, maar is de woordenschat nog te beperkt om alle instructies van de docent te kunnen begrijpen. In het vervolgonderwijs wordt daarnaast meestal verwacht dat deelnemers goed overweg kunnen met een computer. Hoewel dit onderdeel is van de schakeltrajecten, zijn hun vaardigheden hieromtrent toch niet altijd voldoende ontwikkeld. Een belangrijke factor voor het succesvol doorlopen van een schakeltraject en het maken van de overstap naar een vervolgoopleiding is de combinatie van zelfvertrouwen enerzijds en realisme anderzijds, zo stellen de coördinatoren. Het is belangrijk dat deelnemers ondersteund worden in het werken aan hun droom. Ze moeten de ruimte krijgen om te verkennen wie ze zijn, wat ze kunnen en wat ze willen. Maar het verwachtingsmanagement speelt ook een grote rol. Hierbij is het zaak dat deelnemers zich er bewust van worden dat er stappen nodig zijn om hun doel te bereiken. Dan moeten verwachtingen soms bijgesteld worden. Hierbij helpt het om deelnemers stapsgewijs te begeleiden en om hen

te laten 'proeven' van de vervolgopleiding. Daarnaast is een goede samenwerking tussen onderwijsinstellingen bevorderlijk voor de doorstroom. Naast de hierboven geschetste 'warme overdracht', is ook betrokkenheid van de gemeente belangrijk. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld jonge, 'leerbare' statushouders doorverwijzen naar een schakeltraject. Ook kunnen ze een warme overdracht faciliteren door onderwijsinstellingen met elkaar in contact te brengen.

De coördinatoren van de schakeltrajecten kijken uit naar de invoering van de nieuwe wet inburgering (in 2021). Toch hebben zij ook zorgen: men vraagt zich af of gemeenten – die in het nieuwe stelsel de regie op de inburgering gaan voeren – hiervoor voldoende zijn toegerust. Niet alleen op het terrein van financiën, maar ook wat betreft de expertise: lukt het om inburgeraars in de 'onderwijsroute' te laten instromen, of zullen kwetsbare statushouders 'verdwijnen' in de Z-route? De coördinatoren pleiten ervoor dat bij de inrichting en uitvoering van de onderwijsroute de onderwijsinstellingen een centrale rol spelen en dat de voor de onderwijsroute voorziene schakeltrajecten voldoende zijn ingebed in het reguliere onderwijs.

4

(Oud) deelnemers aan schakeltrajecten aan het woord

4.1 Introductie

In dit hoofdstuk laten we 12 (oud)deelnemers aan de vijf schakeltrajecten aan het woord. Deze respondenten zijn geworven via de coördinatoren van de schakeltrajecten en een mix van oud deelnemers (5) en deelnemers (7) aan schakeltrajecten. De interviews vonden plaats in mei en juni van 2019; ook de huidige deelnemers aan de schakeltrajecten hadden dus al bijna een heel schakeltraject doorlopen en konden hierdoor een op hun eigen ervaringen gebaseerde inschatting geven van de opbrengsten¹⁸. We interviewden de respondenten aan de hand van een topiclijst op een door hen gekozen plek (meestal de school, soms een openbare plek zoals een café). De interviews duurden gemiddeld een uur. We maakten uitgebreid verslag. Hierdoor kunnen we in dit hoofdstuk gebruik maken van citaten.

Het gaat hier om een kwalitatieve verkenning. Bij de werving hebben wij in samenwerking met de coördinatoren gestreefd naar een diverse groep respondenten. We bereikten relatief veel vrouwelijke deelnemers (7 van de 12, terwijl coördinatoren schatten dat in hun schakeltrajecten gemiddeld een derde vrouw is) en meest deelnemers van een mbo-schakeltraject (10 van de 12). We spraken 7 deelnemers afkomstig uit Syrië, twee uit Eritrea, en een uit respectievelijk Somalië, Iran en Irak. De deelnemers zijn gemiddeld drie en een kwart jaar in Nederland (variërend van 2-6 jaar). De jongste deelnemer is 20, de oudste 30 jaar. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 23,5 jaar. Twee vrouwelijke respondenten zijn alleenstaand met (jonge) kinderen. Negen deelnemers hebben voldaan aan hun inburgeringsverplichting, 3 zijn hier nog mee bezig.

Vier van de 12 deelnemers zijn via de gemeente op het schakeltraject geattendeerd. In de meeste gevallen heeft de gemeente

ook geholpen bij de inschrijving. Drie deelnemers hoorden via een vriend(in) over het schakeltraject en twee deelnemers werden door een docent inburgering op het schakeltraject geattendeerd. Deelnemers hoorden ook via het schakeltraject via COA, het ISK, of zochten zelf informatie. Voor alle deelnemers was de reden om in te stromen in een schakeltraject dat zij een Nederlandse beroepsopleiding willen volgen en hiervoor nodig is dat men de Nederlandse taal beter beheerst. Wat vooral aanspreekt aan een schakeltraject is het feit dat op een intensieve manier aan de Nederlandse taal wordt gewerkt.

In dit hoofdstuk staan we eerst stil de inhoud van de schakeltrajecten: hoe is deze door de deelnemers ervaren en wat hebben zij hiervan geleerd? Uit eerder onderzoek weten we dat sociale steun en praktische ondersteuning belangrijke succesfactoren zijn bij instroom en doorstroom in het onderwijs voor studenten met een vluchtelingenachtergrond¹⁹. Daarom besteden we aandacht aan de vraag of en door wie deelnemers gesteund worden en hoe zij dit ervaren. Tot slot bespreken we de doorstroom(plannen) van de deelnemers.

4.2 Inhoud van de schakeltrajecten

We hebben de respondenten gevraagd wat ze hebben geleerd in het schakeltraject. Voordat we hier dieper op ingaan, bespreken we hier eerst de *vakken en thema's* die volgens de respondenten aan de orde zijn gekomen in het schakeltraject. Zonder uitzondering wordt het vak Nederlands als eerste genoemd: dat wordt ervaren als de kern van het schakeltraject.

¹⁸ In de rest van dit hoofdstuk hanteren we in verband met de leesbaarheid de term 'deelnemers' aan een schakeltraject, ook als het oud deelnemers betreft.

¹⁹ Razenberg I., & Hal. L. van (2018). *Meer jongvolwassen statushouders naar school: een kwestie van samenwerken?* Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

"We werken vijf dagen per week, 8 uur per dag aan Nederlands. Vier maanden geleden kon ik niet goed praten, maar nu denk ik dat ik een beetje beter ben" (Student uit Syrië, man, 21 jaar).

De respondenten noemen alle facetten van het leren van de Nederlandse taal: begrijpen, schrijven, spreken en lezen. Een enkeling vult aan dat het ook gaat om vaktaal, bijvoorbeeld de Nederlandse woorden die nodig zijn om een vak als wiskunde goed te kunnen begrijpen. Naast Nederlands, noemen deelnemers de volgende vakken: rekenen/wiskunde, digitale vaardigheden (o.a. het werken met programma's als Word en PowerPoint), studievaardigheden, burgerschapslessen, informatie over Nederland, opleidingen en de arbeidsmarkt. Sommige deelnemers hebben een stage in hun schakeltraject, bijvoorbeeld in een bejaardenhuis en een aantal noemt sportlessen.

In een van de schakeltrajecten is een bezoek gebracht aan de Tweede Kamer en een schakeltraject had een wekelijkse les met andere studenten van de opleiding.

"We hadden ook een vak samen met Nederlandse studenten en internationale minor-studenten. Dat waren geen vluchtelingen. Ik vond dat echt superleuk". (Student uit Syrië, man, 30 jaar).

Een klein aantal respondenten hebben – naar aanleiding van een vraag of het schakeltraject voor hen moeilijk of makkelijk is – iets verteld over niveauverschillen in de klas. Hiervan is bekend dat als deze groot zijn, dit de leeropbrengst negatief kan beïnvloeden²⁰. Grote niveauverschillen wat betreft de beheersing van het Nederlands in één klas zijn lastig, onder andere doordat een docent op meerdere niveaus uitleg en ondersteuning moet geven, zo vertelt een deelnemer:

"We werden in twee groepen ingedeeld: A1 en A2. Ik zat in de A1 groep, met 5 of 6 mensen. Dat was een beetje moeilijk, want er was maar 1 docent. Dus die gaf aan twee groepen tegelijk A1 en A2. We waren met ongeveer 20 deelnemers. Dat is wel veel. Ik had liever een aparte klas gehad". (Student uit Syrië, vrouw, 23 jaar)

Twee deelnemers die ook grote niveauverschillen in hun schakeltraject hebben ervaren, noemen dat de docent hier heel goed mee omging, door een heldere uitleg en veel geduld. Ook kan een docent inspelen op niveauverschillen door toetsen en opdrachten op diverse niveaus aan te bieden.

"Soms ging ik niet naar de les, omdat het te makkelijk was. Ik en een ander meisje kregen andere opdrachten en toetsen. Als je wilt, dan kan dat. De docent weet op welk niveau je bent". (Student uit Irak, vrouw, 25 jaar)

Al met al zijn de deelnemers tevreden over het aangeboden niveau. Hieronder bespreken we wat volgens de deelnemers voor hen de opbrengsten zijn van hun deelname aan het schakeltraject, met andere woorden: wat hebben zij geleerd?

4.2.1 NEDERLANDS

Zoals gezegd is de belangrijkste opbrengst van deelname aan een schakeltraject volgens de deelnemers dat het Nederlands met sprongen vooruit gaat. Diverse deelnemers benoemen dat je in een schakeltraject sneller en effectiever leert, dan bij de inburgeringslessen, waar je naar eigen zeggen *"drie uur lang naar een papier kan zitten kijken"*.

Het sneller leren heeft te maken met het aantal lesuren, maar ook met de actieve lesmethoden en de interacties met mededeelnemers en docenten, die ook in het Nederlands plaatsvinden.

"Ik heb heel veel geleerd, ik praat nu met jullie! [...]. Ik zit hier de hele dag: ik schrijf, ik praat met docenten of andere leerlingen, ik lees boeken. Dat is echt goed voor mij, ik ben blij! Toen ik in het schakeljaar kwam was ik al vijf en een half jaar in Nederland, maar ik kon niet goed praten. Ik moest huilen als ik iets wilde zeggen, dat lukte dan niet". (Student uit Somalië, vrouw, 24 jaar).

Een enkeling denkt in een klas met minder niveauverschillen nog meer geleerd te kunnen hebben; een ander had liever 4 in plaats van 5 dagen les, om het geleerde te kunnen laten bezinken. Grosso modo zijn de deelnemers heel tevreden over de wijze waarop zij Nederlands hebben geleerd in het schakeltraject.

4.2.2 STUDIEVAARDIGHEDEN

Hierboven gaven we al aan dat deelnemers vertellen dat zij in het schakeltraject (beter) hebben leren werken met de computer. Daarnaast zeggen deelnemers dat zij kennis en vaardigheden hebben opgedaan die nodig zijn voor (verder) studeren en werken en die zij als nieuwkomer nog niet beheersten. Een voorbeeld is het stellen van eigen doelen en zelfstandig op onderzoek uit gaan.

"Ik leer hier zelfstandig worden. Toen ik in Nederland kwam, wist ik niet wat een motivatiebrief is, wat een CV is, of wat ik moet doen om werk te zoeken. Nu kan ik alles zelfstandig"

20 Razenberg I., & Hal. L. van (2018), ibid.

doen. Een jaar geleden was ik eigenlijk niet heel serieus. Nu ben ik heel serieus, om mijn doel te bereiken". (Student uit Iran, vrouw, 24 jaar).

Sommige deelnemers benoemen expliciet dat in Nederland andere studievaardigheden nodig zijn, dan in het land van herkomst. Deze komen aan bod in de schakeltrajecten.

"Ik kan me hier goed voorbereiden op de bachelor. Ik heb bijvoorbeeld geleerd hoe ik een verslag kan schrijven. Voor het schakeltraject had ik daar nog nooit over gehoord. Zoiets hebben we niet op de universiteiten in Arabische landen, we doen bijna geen verslagen of presentaties". (Student uit Syrië, vrouw, 23 jaar).

Onderdeel daarvan is om te (kunnen) reflecteren op het eigen handelen: *"Je kijkt meer naar jezelf, wat voor problemen heb je, wat denk je dat je beter kan doen.* Deelnemers vinden dat de studievaardigheden die zij hebben opgedaan onmisbaar zijn om verder te kunnen leren.

4.2.3 BURGERSCHAPSLESSEN EN OMGANGSVORMEN

In het verlengde van het aanleren van andere vaardigheden dan in het land van herkomst, noemen diverse deelnemers dat zij in het schakeltraject ook veel hebben gehad aan de aandacht die daarin wordt besteed aan omgangsvormen - 'hoe het er in Nederland aan toegaat'.

"De studenten in mijn klas vinden het niet zo leuk om les te krijgen over sociale dingen. In onze cultuur krijg je geen les over gedrag en omgang, alleen over schrijven en lezen. Sommigen vinden het moeilijk om te begrijpen waarom deze lessen er zijn. Die denken: "Ik ben 25 en ik weet hoe ik met mensen moet omgaan". Maar ik vind het goed om te leren over een andere cultuur, want bijvoorbeeld een handdruk in Nederland moet stevig zijn. In ons land niet". (Student uit Irak, vrouw, 25 jaar)

"Elke woensdag hadden we een uurtje burgerschap. Dan vertelde de docent bijvoorbeeld hoe je een hand geeft, oogcontact maakt, en hoe je eet. Dat soort dingen". (Student uit Syrië, man, 25 jaar).

Respondenten vinden de aandacht voor omgangsvormen in het schakeltraject goed om twee redenen: om meer van Nederland en Nederlanders te kunnen begrijpen, maar vooral ook om te weten hoe men zich zo kan gedragen dat het 'past' in de nieuwe contexten waarin men terecht is gekomen.

4.2.4 ORIËNTATIE OP (VERVOLG)OPLEIDINGEN EN DE ARBEIDSMARKT

Bijna alle deelnemers vertellen dat zij door deelname aan het schakeltraject (veel) meer zicht hebben gekregen op hun mogelijkheden ná het jaar. Concreet: welke opleidingsmogelijkheden zijn er voor mij?

"Voordat ik het schakeljaar deed, wist ik niets over opleidingen in Nederland. Toen ik bij het schakeljaar kwam kam ik alles te weten. Wat je kan kiezen". (Student, man uit Syrië, 23 jaar)

Deelnemers vertellen dat docenten hierover (desgevraagd) informatie en adviezen geven, maar ook dat er kennismakingsbijeenkomsten en meeloopdagen zijn georganiseerd, waarop men aan den lijve kon ervaren wat een opleiding inhoudt. Deelnemers zijn zo ook meer te weten gekomen over het systeem van onderwijs en onderwijsvormen in Nederland en over welke opleiding nodig is voor welk beroep. Dit alles helpt om gefundeerde keuzes te maken voor de toekomst.

"Je krijgt rekenen en taal. En je krijgt veel informatie over werk zoeken. Eigenlijk is het doel van het schakeljaar dat je leert wat jouw weg is". (Student uit Iran, vrouw, 24 jaar)

Een punt van kritiek van een van de deelnemers heeft betrekking op het verwachtingenmanagement en eindtermen van het schakeltraject: het is belangrijk om voor aanvang duidelijk te zijn over de mogelijkheden die er na het volgen van het schakeltraject zijn, om door te stromen in vervolgonderwijs.

"Alle mensen willen graag studeren, die willen gelijk mbo-4 doen, of aan het hbo beginnen. Maar aan het einde van het jaar, als je kijkt naar het resultaat.... Ze moeten volgend jaar meer duidelijk zijn dat je op het einde naar entree, of mbo-2 gaat. Dan weet iedereen wat hij kan verwachten". (Student uit Syrië, man, 25 jaar)

We eindigen deze paragraaf met een aantal citaten van respondenten die laten zien wat deelname aan het schakeltraject hen – naast concrete kennis en vaardigheden – heeft gebracht: geloof in eigen kunnen, plezier en een goede voorbereiding op de toekomst.

"Het [schakeltraject] maakt je actief! Je gaat positieve dingen denken. Als dingen moeilijk zijn, leer je om door te gaan en krijg je het gevoel dat het gaat lukken". (Student uit Syrië, man, 20 jaar).

"Het schakeljaar is een basis voor mijn opleiding. Het is een basis voor mijn toekomst. Ik vond het schakeljaar heel leuk". (Student uit Eritrea, vrouw, 24 jaar).

"Het [schakeltraject] is een soort deur waar je door gaat, zodat je verder kan". (Student uit Syrië, man 25 jaar).

4.3 (Sociale) steun

Sociale steun en praktische ondersteuning zijn belangrijke succesfactoren zijn bij instroom en doorstroom in het onderwijs voor studenten met een vluchtelingenachtergrond^{21 22 23}. In deze paragraaf besteden we aandacht aan de vraag hoe de onderlinge contacten in het schakeltraject zijn en of deze volgens de deelnemers bijdragen aan het succesvol doorlopen van het schakeltraject. Daarna bespreken we de ondersteuning die de deelnemers krijgen vanuit het schakeltraject, voornamelijk van docenten.

4.2.4. ONDERLINGE CONTACTEN IN HET SCHAKELTRAJECT

De deelnemers vinden in het algemeen de sfeer in de klas en het onderlinge contact goed. Het is fijn om met mensen in een klas te zitten die voor dezelfde opgave staan.

"We hebben goed contact, we lachen met elkaar. En voor een examen stellen we vragen aan elkaar. Het is serieus, maar ook gezellig". (Student uit Eritrea, vrouw, 20 jaar)

Door een aantal deelnemers is benoemd dat het fijn is om de Nederlandse taal te kunnen oefenen in een veilige setting: de klasgenoten ervaren allemaal uitdagingen met de Nederlandse taal. En juist het gegeven dat iedereen 'fouten' maakt, maakt het gemakkelijker om elkaar te corrigeren, dan in een context van native speakers.

"Zij [vriendin in schakeltraject] komt ook uit Syrië. Eerst spraken we Arabisch met elkaar. Maar we hebben een week geleden besloten dat we Nederlands met elkaar moeten praten. Soms wordt dat heel grappig, want sommige dingen kan je niet vertalen, of worden heel belachelijk als je het vertaalt. Maar het lijkt me belangrijk om Nederlands met elkaar te praten. Als je hetzelfde niveau hebt, kan je elkaar corrigeren. Als je met een Nederlander praat, durft diegene je niet altijd te corrigeren". (Student uit Syrië, vrouw, 23 jaar)

Eerder noemden we al dat grote niveauverschillen in een klas als lastig worden ervaren. Ook andere vormen van diversiteit van klasgenoten, kunnen ervoor zorgen dat een deelnemer zich minder thuis voelt, of minder 'op maat' les krijgt. We lieten al zien dat de deelnemers die wij interviewden gemiddeld 23,5 jaar oud zijn. Een aantal zit in een schakeltraject met (veel) jongere leerlingen.

"Ik zit op school met 16- en 17-jarigen. Het is niet echt een groot verschil, maar soms merk je dat. Soms krijgen we belachelijke opdrachten, een beetje kinderachtig. Ik ben eigenlijk niet zo blij met dit schooljaar, maar ik moet mbo-2 afmaken". (Student uit Syrië, man, 25 jaar).

De leeftijd en de daarbij behorende levensfase, heeft volgens een aantal deelnemers ook betrekking op de motivatie voor het leren en de opleiding.

"Sommige studenten zijn 18,19, die leeftijd is moeilijk. En ik ben al moeder thuis, dus ik wil dat [corrigeren] niet op school ook doen, haha. Soms is het gezellig. Maar sommige studenten hebben een laag niveau, of willen niet werken. Ik word daar zo boos van. Ik vind dat je respect moet hebben. Maar ze zijn brutaal. [...]. Ze doen niet vervelend tegen mij, maar ik heb een probleem met hun gedrag". (Student uit Irak, vrouw, 25 jaar)

Kortom, hoewel de deelnemers de algehele sfeer in het schakeltraject goed noemen, kan deze onder druk staan van een grote diversiteit van de studenten. Of en in welke mate de deelnemers ook buiten de lesuren met elkaar omgaat heeft sterk te maken met of ze gelijkgestemden vinden. Daarnaast hebben de deelnemers om diverse redenen een druk weekprogramma, waardoor voor sociaal contact niet altijd veel ruimte is.

21 Hal. L. van, & Razenberg, I. (2018). *Meer jongvolwassen statushouders naar school: een kwestie van samenwerken?* Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

22 Dijk, D. van, & Kooiman, A. (2019). *Onnodig zwaar. Een onderzoek naar ondersteuning van studenten met een vluchtelingenachtergrond op het hoger onderwijs*. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam.

23 Lange, H. de (2019). *Refugees in transition to Dutch education: The role of social contacts*. Master thesis. Radboud University Nijmegen.

"We willen wel samen dingen doen [klasgenoten'], maar ik heb echt geen tijd. Ik werk ook, als schoonmaker. Dat is hard werken, en ik heb een dochter en een eigen huis. Het leven is een beetje zwaar, maar ik moet sterk zijn". (Student uit Somalië, vrouw, 24 jaar)

Desgevraagd zijn de deelnemers tevreden over hun sociale contacten in de klas, maar willen zij graag (meer) Nederlanders ontmoeten, om beter Nederlands te leren, en om meer 'thuis' te raken in Nederland.

"Nu zit ik alleen met Syrische en Eritrese mensen. We praten alleen Nederlands in de klas. In de pauze praten we Arabisch of Koerdisch. Als ik met Nederlandse mensen zou zitten, dan kan mijn Nederlands beter worden". (Student uit Syrië, man 21 jaar)

De oud deelnemers hebben de ervaring en de huidige deelnemers de verwachting dat zij in een reguliere beroepsopleiding meer sociaal contact met Nederlandse studenten zullen krijgen.

"Ik had gisteren op het intake gesprek voor niveau 2 twee meisjes ontmoet die ook deze opleiding gaan doen. Ze zeiden dat ze me gaan helpen met Nederlands". (Student uit Eritrea, vrouw, 20 jaar)

4.2.5. ONDERSTEUNING VANUIT HET SCHAKELTRAJECT

We hebben deelnemers gevraagd van wie zij hulp krijgen, of kunnen krijgen in het schakeltraject. Deelnemers noemen allemaal hun docenten. Een aantal noemt specifieke functionarissen, zoals een mentor, of iemand die speciaal belast is met bijvoorbeeld het helpen bij het aanvragen van studiefinanciering of het inschrijven bij een opleiding. Een deelnemer noemt dat er vanuit schakeltraject buddy project is, waar nl studenten gekoppeld worden, onder andere om Nederlands te spreken.

"We hebben een taalcoach, dat zijn hbo-studenten Social Work. Die helpen ons met de taal oefenen, met papieren, met alles. Hoe je een afspraak maakt, of afzegt. Dan gaan we 's middags na de les naar de bibliotheek, wandelen of koffiedrinken in de stad. Ik vind het leuk. Je wordt willekeurig gekoppeld, maar je kan wel veranderen als je het niet met elkaar kan vinden". (Student uit Irak, vrouw, 25 jaar)

Verreweg de meeste steun ontleen deelnemers aan hun docenten. De docenten zijn behulpzaam, geduldig en aardig en je kunt er terecht met je problemen. Diverse deelnemers benoemen dat dat voor hen heel belangrijk is, omdat het hen aan vertrouwde contacten ontbreekt.

"Als ik stress heb, of ik wil gewoon even huilen, dan ga ik naar mijn docenten. Ik ben hier alleen, dat moet soms". (Student uit Irak, vrouw, 25 jaar)

Voor de meerderheid van de deelnemers lijkt de steun van de docenten iets dat men in een vervolgopleiding niet wil, of kan missen.

"Ik ben blij met alle docenten hier. Ik had geen familie, ik woonde in dorpje, ik had echt stress. Maar de docenten hielpen me altijd goed. Altijd als ik een brief kreeg, nam ik 'm mee naar hier. Ze helpen me met school, maar ook met andere dingen. Ik vind het daarom echt jammer dat ik naar een andere school ga. Ik wil hier graag blijven". (student uit Eritrea, vrouw, 20 jaar)

Deelnemers krijgen te maken met brieven en administratieve kwesties die zij naar eigen zeggen niet zonder hulp kunnen oplossen. In het schakeltraject is er ruimte om te helpen om te voorkómen dat deelnemers daardoor uitvallen.

"Ik had een probleem met DUO. Ik was te laat met een onderdeel van de inburgering. Ik had een brief gekregen van DUO en moest €10.000 terugbetalen! Toen heb ik meteen met haar [docent] contact opgenomen. Ze zei: "Maak je geen zorgen, we gaan samen rustig zitten en goed praten over je mogelijkheden". Toen heb ik met haar een afspraak gemaakt en ze heeft me geholpen met een bezwaarbrief. En dat is gelukt, dus ik hoefde dat geld niet terug te betalen. Daar werd ik erg blij van. Dat soort problemen kan ik niet alleen oplossen. Ze heeft geweldig werk voor mij gedaan". (Student uit Syrië, man, 30 jaar)

In bovenstaande citaten zien we dat de ondersteuning niet louter praktisch of administratief van aard is. Deelnemers kunnen juist ook voor emotionele steun terecht bij hun docenten.

"Een paar maanden geleden had ik een hele nare situatie. Ik heb toen aan alle docenten aangegeven dat ik een probleem had. Toen hebben ze mij heel erg geholpen. Niet alleen met studeren, ook met mijn privéleven. [...]. Ze proberen leuke dingen met mij te doen. Dat vind ik een prestatie van hen. Ze zijn niet verplicht om zoiets te doen". (Student uit Iran, vrouw, 24 jaar)

De deelnemers laten zien dat de ondersteuning op school voor hen zo veel betekent juist omdat deze breed is en men met alle kwesties die hen bezighouden – en die mogelijk hun studiesucces beïnvloeden – bij hun docenten terecht kan.

4.4 Doorstroom

Van de vijf oud deelnemers aan een schakeltraject, volgen vier op dit moment middelbaar of hoger beroepsonderwijs één volgt mbo entree, twee volgen een opleiding op mbo 2 niveau en één doet mbo 3). Een oud deelnemer wil naar de universiteit, maar moet eerst nog staatsexamen afleggen.

We hebben de zeven huidige deelnemers geïnterviewd in mei en juni. Op dat moment hadden de deelnemers als een goed beeld wat zij na het schakeltraject wilden gaan doen en waren zij hiervoor goeddeels ook al ingeschreven. Zes van de deelnemers gaat een opleiding volgen op het mbo (twee op entree niveau, twee op mbo 2 niveau één op mbo 3 niveau en één op mbo 4 niveau). Een deelnemer gaat naar het hbo.

Uit de interviews blijkt dat vaak in samenspraak met docenten van het schakeltraject besloten wordt welke richting en op welk niveau de deelnemer gaat instromen in een beroepsopleiding.

"Ik heb ervaring. Ik heb twee jaar gewerkt als gastvrouw in Ethiopië. Ik wist niet wat ik wilde kiezen toen ik me ging inschrijven voor niveau 2. Mijn docent zei: "Waar heb je ervaring mee, wat vind je leuk?" Toen vertelde ik dat ik als gastvrouw heb gewerkt. Toen zei zij: "Wij noemen dat horeca. Wil je de horeca opleiding doen?". Toen zei ik: "Ja". (Student uit Eritrea, vrouw, 20 jaar)

Zoals we al lieten zien in de vorige paragraaf, hebben diverse deelnemers deelgenomen aan allerlei vormen van oriëntatie op beroepsopleidingen, die in het kader van de schakeltrajecten zijn georganiseerd.

"Ik ben een week naar de opleiding gegaan die ik wil gaan doen. Daar heb ik gepraat met de docenten en de studiebegeleider. Dat hebben de docenten [van het schakeltraject] voor mij geregeld. Vroeger dacht ik dat ik in een restaurant of bedrijf ging werken, zonder diploma. Ik dacht vroeger dat ik geen opleiding kon doen, dat ik geen toekomst had. Maar nu heb ik die optie. Niemand vertelde mij dat eerst. De gemeente had het alleen over werken, uitkering, taal en inburgering, niet over een opleiding. Pas toen ik hier kwam, leerde ik wat de mogelijkheden zijn". (Student uit Irak, vrouw, 25 jaar)

Deelneemsters met kinderen maken bij het maken van een keuze voor een beroepsopleiding nadrukkelijk ook de afweging in hoeverre zij het volgen van een opleiding met de zorg voor kinderen kunnen combineren.

"Ik wil met entree beginnen. Ik zou ook bij niveau 2 kunnen beginnen, maar dat wil ik niet. Ik wil bij niveau 1 beginnen met de entree opleiding en dan langzaam verder. Ik wil een beetje rustig kijken, stapje voor stapje". (Student uit Somalië, vrouw, 24 jaar)

"Ik ga mbo-4 of een schakeltraject hbo doen. Maar als ik hbo ga doen, dan duurt het wel lang en dat is moeilijk, want ik heb kinderen". (Student uit Irak, vrouw, 25 jaar)

Kortom, van de 12 deelnemers, gaan, of zijn er 11 bezig met een beroepsopleiding na afronding van het schakeltraject. Een deelnemer wil gaan studeren zodra het staatsexamen is gehaald.

4.5 Samenvatting

We interviewden 12 (oud)deelnemers aan de schakeltrajecten. We bereikten relatief veel vrouwelijke deelnemers (7 van de 12, terwijl coördinatoren schatten dat in hun schakeltrajecten gemiddeld een derde vrouw is) en meest deelnemers van een mbo-schakeltraject (10 van de 12). We spraken 7 deelnemers afkomstig uit Syrië, twee uit Eritrea, en een uit respectievelijk Somalië, Iran en Irak. De deelnemers zijn gemiddeld drie en een kwart jaar in Nederland en hun gemiddelde leeftijd is 23,5 jaar. Twee vrouwelijke respondenten zijn alleenstaand met (jonge) kinderen. Negen deelnemers hebben voldaan aan hun inburgeringsverplichting, 3 zijn hier nog mee bezig. Voor alle deelnemers was de reden om in te stromen in een schakeltraject dat zij een Nederlandse beroepsopleiding willen volgen en hiervoor nodig is dat men de Nederlandse taal beter beheerst. Wat vooral aanspreekt aan een schakeltraject is het feit dat op een intensieve manier aan de Nederlandse taal wordt gewerkt. De respondenten noemen alle facetten van het leren van de Nederlandse taal: begrijpen, schrijven, spreken en lezen. Een enkeling vult aan dat het ook gaat om vaktaal, bijvoorbeeld de Nederlandse woorden die nodig zijn om een vak als wiskunde goed te kunnen begrijpen. Naast Nederlands, noemen deelnemers de volgende vakken: rekenen/wiskunde, digitale vaardigheden (o.a. het werken met programma's als Word en PowerPoint), studievaardigheden, burgerschapslessen, informatie over Nederland, opleidingen en de arbeidsmarkt. Sommige deelnemers hebben een stage in hun schakeltraject, bijvoorbeeld in een bejaardenhuis en een aantal noemt sportlessen.

Desgevraagd vertellen de deelnemers dat hun Nederlands in het schakeltraject met sprongen vooruit is gegaan. Het sneller leren heeft te maken met het aantal lessen, maar ook door de actieve lesmethoden en de interacties met mededeelnemers en docenten, die ook in het Nederlands plaatsvinden. Daarnaast vertellen deelnemers dat zij in het schakeltraject (beter) hebben leren werken met de computer en dat zij kennis en vaardighe-

den hebben opgedaan die nodig zijn voor (verder) studeren en werken, zoals zelfstandig onderzoek doen en reflecteren op het eigen handelen. Verder heeft men naar eigen zeggen veel gehad aan de aandacht die in het schakeltraject wordt besteed aan omgangsvormen - 'hoe het er in Nederland aan toegaat'. Hierdoor begrijpen de deelnemers meer van Nederland en Nederlanders, maar leert men ook hoe men zich zo kan gedragen dat het 'past' in de nieuwe contexten waarin men terecht is gekomen.

Bijna alle deelnemers vertellen dat zij door deelname aan het schakeltraject (veel) meer zicht hebben gekregen op hun mogelijkheden ná het jaar. Deelnemers vertellen dat docenten hierover (desgevraagd) informatie en adviezen geven, maar ook dat er kennismakingsbijeenkomsten en meeloopdagen zijn georganiseerd, waarop men aan den lijve kon ervaren wat een opleiding inhoudt. Deelnemers zijn zo ook meer te weten gekomen over het systeem van onderwijs en onderwijsvormen in Nederland en over welke opleiding nodig is voor welk beroep. Dit alles helpt om gefundeerde keuzes te maken voor de toekomst.

De deelnemers vinden in het algemeen de sfeer in de klas en het onderlinge contact goed. Het is fijn om met mensen in een klas te zitten die voor dezelfde opgave staan. Zo is het fijn om de Nederlandse taal te kunnen oefenen in een veilige setting: de klasgenoten ervaren allemaal uitdagingen met de Nederlandse taal. En juist het gegeven dat iedereen 'fouten' maakt, maakt het gemakkelijker om elkaar te corrigeren, dan in een context van native *speakers*. Deelnemers vinden grote niveauverschillen in de klas worden lastig. Ook andere vormen van diversiteit, zoals leeftijdsverschillen of het al dan niet hebben van een gezin kunnen ervoor zorgen dat een deelnemer zich minder thuis voelt, of minder 'op maat' les krijgt. Kortom, hoewel de deelnemers de algehele sfeer in het schakeltraject goed noemen, kan deze onder druk staan van een grote diversiteit van de studenten. Of en in welke mate men ook buiten de lesuren met elkaar omgaat heeft sterk te maken met of men gelijkgestemden vindt. Daarnaast hebben de deelnemers om diverse redenen een druk weekprogramma, waardoor voor sociaal contact niet altijd veel ruimte is.

We hebben deelnemers gevraagd van wie zij hulp krijgen, of kunnen krijgen in het schakeltraject. Deelnemers noemen allemaal hun docenten. Een aantal noemt specifieke functionarissen, zoals een mentor, of iemand die speciaal belast is met bijvoorbeeld het helpen bij het aanvragen van studiefinanciering of het inschrijven bij een opleiding. Verreweg de meeste steun ontnemen deelnemers aan hun docenten. De docenten zijn behulpzaam, geduldig en aardig en je kunt er terecht met je problemen. Diverse deelnemers benoemen dat dat voor hen heel belangrijk is, omdat het hen aan vertrouwde contacten

ontbreekt. Deelnemers krijgen te maken met brieven en administratieve kwesties die zij naar eigen zeggen niet zonder hulp kunnen oplossen. In het schakeltraject is er ruimte om te helpen om te voorkómen dat deelnemers uitvallen. Daarnaast kunnen deelnemers ook voor emotionele steun terecht bij hun docenten.

Van de vijf oud deelnemers aan een schakeltraject, volgen vier op dit moment middelbaar of hoger beroepsonderwijs één volgt mbo entree, twee volgen een opleiding op mbo 2 niveau en één doet mbo 3). Een oud deelnemer wil naar de universiteit, maar moet eerst nog staatsexamen afleggen. Van de huidige deelnemers willen zes een opleiding gaan volgen op het mbo (twee op entree niveau, twee op mbo 2 niveau één op mbo 3 niveau en één op mbo 4 niveau). Een deelnemer wil naar het hbo. Uit de interviews blijkt dat vaak in samenspraak met docenten van het schakeltraject besloten wordt welke richting en op welk niveau de deelnemer gaat instromen in een beroepsopleiding. Deelnemers met kinderen maken bij het maken van een keuze voor een beroepsopleiding nadrukkelijk ook de afweging in hoeverre zij het volgen van een opleiding met de zorg voor kinderen kunnen combineren. Kortom, van de 12 deelnemers, gaan, of zijn er 11 bezig met een beroepsopleiding na afronding van het schakeltraject. Een deelnemer wil gaan studeren zodra het staatsexamen is gehaald.

Literatuur

Bakker, L. (2016). *Seeking Sanctuary in the Netherlands. Opportunities and obstacles to refugee integration*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

Dijk, D. van, & Kooiman, A. (2019). *Onnodig zwaar. Een onderzoek naar ondersteuning van studenten met een vluchtelingenachtergrond op het hoger onderwijs*. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam.

Engbersen, G. e.a. (2015). WRR Policy Brief 4. *Geen tijd te verliezen: van opvang naar integratie van asielmigranten*. Den Haag: WRR/SCP/WODC.

Gruijter, M. de, Razenberg, I., & Tinnemans, K. (2019). *Monitor gemeentelijk beleid arbeidstoeleiding vluchtelingen 2019. Succes en stagnatie bij arbeidstoeleiding van statushouders*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Hal. L. van, & Razenberg, I. (2018). *Meer jongvolwassen statushouders naar school: een kwestie van samenwerken?* Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Lange, H. de (2019). *Refugees in transition to Dutch education: The role of social contacts An exploratory study on transition programs that prepare refugees for vocational or higher education in the Netherlands*. Master thesis. Radboud University Nijmegen.

Meelis, I. van, Halewijn, E., & Schuiling, B. (2018). *Routegids. Van ISK/Inburgering naar vakopleiding*. Amsterdam: ITTA Universiteit van Amsterdam.

Ministerie van SZW (2018). *Hoofdlijnen veranderopgave inburgering*. Brief aan de Tweede Kamer, 2 juli 2018.

Razenberg, I., & Gruijter, M. de (2018). Gemeentelijk beleid arbeidstoeleiding vluchtelingen. In: Dagevos, J., Odé, A.,

Beckers, P., & Vries, K. de (red). *Nieuwe wegen voor vluchtelingen in Nederland. Over opvang, integratie en beleid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Regioplan, 2019. *Factsheet Toeleiding statushouders naar onderwijs*. Amsterdam: Regioplan.

Teunissen, B. (2016). *Vluchtelingen in het hoger onderwijs*. In opdracht van Inspectie van het Onderwijs. Utrecht: UAF.

Bijlage: Achtergrondinformatie geïnterviewde schakeltrajecten

Naam schakeltraject	Onderwijsinstelling	Formele toelatingseis m.b.t. instroom-niveau	Aantal deelnemers	Leeftijd	Herkomst-gebied deelnemers	Aandeel vrouwen
Vorbereidend Jaar Erasmus (VJE)	Erasmus University Rotterdam (wo)	Nederlands en Engels op B1-niveau of intake-toets, voldoende voorbereidende opleiding in land van herkomst	16	Vanaf 18 jaar	Mix (Syrië, Latijns-Amerika, Jemen, Turkije, Myanmar, Eritrea)	40%
Pre-bachelor voor studenten met een vluchteling-achtergrond	Hogeschool Utrecht (hbo)	Nederlands op B1-niveau, diploma-waardering mbo-4 of havo	25	variërend tot 46 jaar	Meesten uit Syrië	Gemengd
Schakeltraject Da Vinci College	Da Vinci College (mbo), Dordrecht	A1+-niveau met perspectief op B1	128	18-30	Eritrea (42%) en Syrië (33%), overig (25%), waaronder stateloos, Afghanistan, Ethiopië en Iran	33%
Internationale Schakelklas /Entree Schakelklas (ISK/ESK)	ROC Mondriaan (mbo), Den Haag	Geen	230	16-30 (ISK: 16-21)	Eritrea (37%), Syrië (18%), overig (45%), waaronder Afghanistan, Ethiopië, Irak en Somalië	30%
In beweging plus (IB+)	ROC van Flevoland	A1-niveau	17	19-30	Syrië (65%), Eritrea (22%), overig (13%), Irak en Soedan	33%

Kennisplatform Integratie & Samenleving

Colofon

Financier:
Auteurs:

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Drs. Marjan de Gruijter
Jolanda Asmoredjo, MSc
Hannah de Lange, MSc
Inge Razenberg, MSc
Femke Stoutjesdijk, MSc
Rights Managed/ Kees van de Veen
Design Effects
Kennisplatform Integratie & Samenleving
P/a Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 3260

Met medewerking van:
Foto omslag:
Ontwerp:
Uitgave:

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: <http://www.kis.nl>.

ISBN 978-90-5830-997-6

© Kennisplatform Integratie & Samenleving, Utrecht 2020.
Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving. Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de [nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

